

OTEVŘENÝ PROSTOR:
Jídlo, zemědělství, krajina
SBORNÍK ZE SEMINÁŘE 2015

Kaprálův mlýn, Ochoz u Brna
28. ledna – 1. února

Kaprálův mlýn,
Ochoz u Brna
28. 1. – 1. 2. 2015

Jídlo, zemědělství, krajina

Otevřený prostor 2015

© Creative commons 2015 Trast pro ekonomiku a společnost a Ekumenická akademie

Editorky: Nada Johanisová, Nikola Fousková, Karolína Silhá

Recenzoval: Ing. Zbyněk Ulčák, Ph.D.

Trast pro ekonomiku a společnost

je český nezávislý think tank, který podporuje odborníky i zainteresovanou veřejnost v práci na ekonomických a sociálních modelech, konceptech a praktických řešeních, které upřednostňují sociální spravedlnost, demokracii a směřování k nerůstové společnosti. K našim prioritám patří otevírání diskuse o problematických předpokladech neoklasické ekonomie a neoliberalismu a o současných environmentálně rizikových vládních politikách a podpora vzniku, rozvoje a fungování lokálních, etických a demokratických ekonomických alternativ. Trast vydává publikace a pořádá veřejné diskuse, konference a každoroční semináře typu „otevřený prostor“.

Trast pro ekonomiku
a společnost

Kontakt: Trast pro ekonomiku a společnost, Údolní 33, 602 00 Brno
tel.: 603 863 351

e-mail: info@thinktank.cz
www.thinktank.cz

Katedra environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity

nabízí studijní programy (bakalářský, magisterský a doktorský) v oboru environmentální studia. Naši studenti se soustředí na přemýšlení o hlubších příčinách dnešní environmentální krize (v kontextu historickém, ekonomickém, sociologickém atd.) a na hledání možných řešení. Protože jde o komplexní mezioborové téma, nepěstuje se u nás pouze frontální výuka či jednoznačné pravdy, naopak: podporujeme kritické myšlení a interaktivní metody výuky. Typické pro naši katedru jsou vzájemnost a společné poznávání, jehož směr není určen pouze vyučujícími, ale výrazně také studenty.

Kontakt: KES FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno
tel.: 549 496 417

e-mail: burisko@fss.muni.cz
www.humenv.fss.muni.cz

Ekumenická akademie (EA)

je nevládní nezisková organizace, založená roku 1996. Podporuje alternativní formy ekonomické demokracie, jako je solidární ekonomika, fair trade, družstevnictví, zasazuje se o zachování demokratické správy veřejných statků (vzdělávání, zdravotnictví, důchodů atd.) a o klimatickou spravedlnost. Usilujeme o dodržování lidských práv a řešení ekonomických, sociálních, genderových a etnických nerovností. Vzděláváme veřejnost formou kampaní, seminářů, kulatých stolů, diskusí, publikací, happeningů a informačních stánků za účelem zvyšování povědomí o těchto tématech. Zároveň je přenášíme do praxe v podobě konkrétních projektů. V roce 2004 jsme otevřeli první velkoobchod s fairtradovými potravinami v Česku, v současné době provozujeme jednu z mála fairtradových prodejen. V roce 2011 vzniklo družstvo Fair&Bio, které provozuje pražírnu fairtradové kávy a zaměstnává lidi s postižením. Nedávno jsme se v rámci podpory potravinové suverenity rozhodli založit vlastní KPZ (komunitou podporované zemědělství). Členy EA jsou jednotlivci i církve a další organizace z ČR i ze zahraničí a samotná EA je členem mnoha českých i mezinárodních koalic a platform.

Kontakt: Ekumenická akademie, Sokolovská 129/50, 186 00 Praha 8 - Karlín
tel. 272 733 044

Ekumenická
akademie

e-mail: office@ekumakad.cz
www.ekumakad.cz

PRO-BIO LIGA ochrany spotřebitelů potravin a přátel ekologického zemědělství

je spolkem, který sdružuje spotřebitele, zemědělce a obchodníky se společnou ekologickou vizí. Organizace je odbornou spotřebitelskou pobočkou Svazu ekologických zemědělců PRO-BIO. Zabýváme se především neformálním vzděláváním dětí a dospělých v oblasti udržitelného a ekologického zemědělství, dále podporou místních potravinových iniciativ a budováním komunit, zejména prostřednictvím systému komunitu podporovaného zemědělství a potravinové suverenity.

Kontakty: PRO-BIO LIGA, Kubatova 1/32, 102 00 Praha 10
tel.: 774 683 833

Biospotrebitel.cz

e-mail: info@biospotrebitel.cz
www.biospotrebitel.cz

Otevřený prostor 2015 – Jídlo, zemědělství, krajina

Cílem semináře, který proběhl v Kaprálově mlýně u Ochozu u Brna ve dnech 28. 1. – 1. 2. 2015, bylo utvořit inspirující prostředí a umožnit seznámení, společné přemýšlení a diskuse lidem, které zajímají širší souvislosti jídla. Jak ovlivňuje to, co máme na talíři, svět kolem nás, a naopak? Co je potravinová suverenity a potravinová soběstačnost a jak jich docílit? Co pomáhá a co brání jídlu zblízka (a co je ještě zblízka)? Jaká jsou fungující řešení na místní a regionální úrovni? Jak je můžeme posílit a kde začít? Jak mohou malé iniciativy přispět k proměně celého potravinového systému? Jaké jsou inspirace ze zahraničí? To byly jen některé otázky, o nichž jsme doufali, že na semináři v nějaké podobě přijdou na přetřes. Protože se ale jednalo o seminář ve formátu open space – otevřený prostor, jehož obsah se rodí až v jeho průběhu, závisela jeho podoba, jako vždy, na účastnících.

O technice otevřený prostor

Setkání typu otevřený prostor je typicky několikadenní, pouze s široce definovaným tématem. Cílem je dát dohromady lidi, kteří mají nejrůznější názory na dané téma a pokud možno i praktické zkušenosti. Umožnit jim diskusi, ve které by si třbili argumenty a inspirovali se navzájem. Jednotliví účastníci mohou prezentovat svoje projekty, témata, otázky k diskusi, případně se účastnit pouze pasivně (tzv. „motýli“ – sedí a jsou krásní). Účastníci mohou též přebíhat mezi jednotlivými bloky od tématu k tématu (tzv. „čmeláci“ – přelétávají). Obvyklé je mít dva až čtyři programové bloky – jeden až dva během dopoledne a další odpoledne. Konečná podoba detailního programu se tvoří až v průběhu akce podle zájmu účastníků a za asistence facilitátora. Z jednotlivých programových bloků se pořizují zápisy pro účely plánování dalších akcí a zprostředkování myšlenek semináře dalším zájemcům. Seminář, který proběhl ve dnech 28. 1. – 1. 2. 2015, navázal na osm úspěšných předchozích seminářů „open space/otevřený prostor“, pořádaných Trastem pro ekonomiku a společnost ve spolupráci s dalšími organizacemi (2014 - Komunitní modely financování; 2013 - Růst či nerůst?; 2012 - Mít či sdílet?; 2011 - Peníze jinak?; 2010 - Fair trade, free trade nebo jinak?; 2009 - Energie, decentralizace a udržitelnost; 2008 - Demokratické ekonomiky a udržitelnost a 2007 - O lokálních ekonomikách a udržitelném rozvoji). Sborníčky z minulých seminářů jsou dostupné v elektronické podobě na stránkách www.thinktank.cz.

Obsah

1 Pár slov na úvod	5
2 Jak proměňují zemědělské dotace českou krajinu?	7
3 Ekologická výchova na farmě a zahradě	10
4 Ekonomika ekologického zemědělství a „zlé“ hypermarkety	13
5 Hnutí za potravinovou suverenitu	16
6 Výzkumný projekt - ekonomické alternativy	20
7 KomPot: Zkušenosti s komunitním hospodařením ve Středoklukách	23
8 Vzdělávání a osvěta o souvislostech jídla, krajiny a světa	26
9 Permakultura a potravinová soběstačnost	28
10 Vlastník versus nájemce zemědělské půdy	30
11 Kritické kolektivní mapování	33
12 Lobbying a podpora prospěšná místním (eko)zemědělci	37
13 Adresář farmářů a další propojování potravinových iniciativ	40
14 Městské zemědělství a zahrady	42
15 Proměny a společenství: kultura a morálka ve společnosti	44
16 Rozmanitost odrůd a obecně prospěšná společnost Gengel	47
17 Úskalí začínajícího zemědělce	50
Seznam účastníků	55

1

Pár slov na úvod

*Otevřený prostor v krajině
země obděláná
péče odevzdaná rostlině
z níž sílu rostlin
jídlo vzalo a smyslem prostým
člověku dalo, aby živoúí
lidskostí Zemí zanechalo
to málo co je
plné naděje*

Tento seminář, již devátý v řadě našich seminářů typu „otevřený prostor“, se od předchozích lišil. Nejen tím, že se konal opět jinde - dosud všechny naše semináře proběhly pokaždé v jiném ekocentru. A nejen složením účastníků - ti bývají také pokaždé aspoň zčásti jiní. Je ovšem pravda, že letošní sestava byla mimořádně silná: většina se v propletenci „jídlo, zemědělství, krajina“ pohybovala už delší dobu, ať už jako praktici, teoretici, aktivisté či studenti. Všichni účastníci semináře byli navíc k fungování současného systému konstruktivně kritičtí, a tak to na otevřeném prostoru jen jiskřilo, bzučelo a bublalo energií ke změně a k rozvíjení nových forem vztahování se k jídlu - ústřední realitě našeho života - a jeho souvislostem v podobě živých bytostí, krajin a lidských společenství.

Když jsem ale psala o jinakosti letošního otevřeného prostoru, měla jsem na mysli něco jiného. Objevila se v něm oproti předchozím ročníkům ještě další rovina - poezie. Jaroslav Lenhart, zahradník, manažer a duše biofarmy Svobodný statek na soutoku (propojen s Camphillem České Kopisty), je totiž navíc i básníkem. Jeho verše, které spontánně tryskaly v průběhu semináře a dávaly tvar jeho i našim pocitům z jednotlivých sezení, se usadily i v tomto sborníku a doplnily jej o důležitou dimenzi, která vyvažuje naše někdy příliš suché a racionální myšlenky a úvahy.

K dalším přesahům semináře patřila exkurze po interiéru i okolí našeho letošního útočiště, ekocentra a skautské základny Kaprálův mlýn (www.kapraluvmlyn.cz). Příroda a jeskyně Moravského krasu, eko-technologie v samotné rekonstruované budově i dramatický příběh rodiny Kaprálů (která mlýn obývala za druhé světové války) v účastném a živém podání Michala Medka, programového ředitele ekocentra, to všechno potěšeně kvitovali účastníci i ve zpětných vazbách.

Pojem, který rezonoval ve zpětných vazbách účastníků, byl také koncept „potravinové suverenity“, se kterým nás seznámila naše zahraniční účastnice, Magdalena Heuwieser. Magdalena stačila za svůj dosud krátký život podrobně poznat několik zemí Latinské Ameriky, napsat knihu (v němčině) o zeleném kolonialismu v Hondurasu a založit vícero sítí sdružení Nyéleni, o němž - jakož i o potravinové suverenitě samotné - se můžete dočíst v jejím příspěvku v tomto sborníku. Založení sítě potravinové suverenity v ČR (pozor, nezaměňovat s potravinovou bezpečností, která má jiná východiska a priority) bylo i náplní prvního Fóra potravinové suverenity, konaného v Praze 24. - 29. 9. 2015, které společně pořádaly Asociace místních potravinových iniciativ (AMPI), CoolAND, Ekumenická akademie a PRO-BIO LIGA, a kde se řada účastníků našeho semináře znovu setkala. Výstupem z letošního semináře jsou i další propojení, vazby, přátelství, nápady na spolupráci, společné návštěvy konferencí. Hmatatelným výstupem semináře a osobní třešničkou na dortu pro mě je vynikající ovčí-kozí sýr farmy U kozy a petržele, o jejichž plánech v době semináře viz poslední článek v tomto sborníku.

*Společné setkání v prohloubení
hledání a živoucí propojení
kde vzdouává se a vlní
otevřený prostor se plní*

Naďa Johanisová, Brno, září 2015

2

Jak proměňují zemědělské dotace českou krajinu?

Záznam z diskuse, kterou vedly
Vraťka Janovská a Šárka Krčílková.
Zapsala Vraťka Janovská ve spolupráci
se Šárkou Krčílkovou a Katkou Pazderů.

*Pole působnosti
tam kde jsme jenom hosti
na poli živé vzájemnosti
kde schopnosti pečující ctnosti
zpřítomňující vědomí že jsme hosti*

Problematika nastavení evropských zemědělských dotací je velmi široká, proto bylo obtížné zaměřit se pouze na jeden aspekt. Po vzájemné shodě jsme se rozhodli, že zajímavým přínosem diskuze bude zamyšlení, jak zemědělské dotace ovlivňují vztah vlastníků i nájemců k zemědělské půdě a jakým způsobem utvářejí podobu okolní krajiny. **Mají ovšem zemědělci možnost ovlivnit podobu dotačního systému?**

Úvodem jsme zjistili, že principy nastavení evropských dotací nejsou velmi často vnímány v souvislosti s ovlivněním podoby krajiny a vztahem k půdě ani skupinami, které se dlouhodobě zabývají rozvojem venkova či ochranou zemědělského půdního fondu. Tato skutečnost potvrzuje, že je potřeba mezi širokou laickou i odbornou veřejností rozšířit informace o tom, jak nastavení zemědělské dotační politiky (nejen v rámci naší republiky, ale i v souvislosti s okolními státy Evropy), ovlivňuje krajinný ráz a lidské vztahy při správě a hospodaření na zemědělské půdě.

Velká část účastníků diskuse zastává názor, že používání dotací obecně pokrývá tradice, zvyky a nové příležitosti. *Nadja J.* ovšem nabízí jiný úhel pohledu: Dotace jsou nutné, protože neexistuje rovné hrací pole a všichni aktéři si nejsou rovni. Drobný (eko)zemědělec těžko může konkurovat mocné industriálně zemědělské korporaci, resp. ekologickému dumpingu ze zahraničí. Přitom zachování drobných farem je příznivější pro přírodu, pro lokální ekonomiku i pro fungování místních komunit. Z toho důvodu je potřeba udržet cílenou podporu formou dotací. Ovšem je nutné si říci, jaké jsou hodnoty, které chceme dotacemi podpořit. *Katka P.* k této problematice dodává, že dotace a jejich smysl není takový, aby vyrovnával zemědělcům ztrátu, ale aby se zachoval sociální smír.

V následující části jsme se krátce zaměřili na dotace v obecnější rovině. Diskutovalo se o principu nastavení a přerozdělení zemědělských dotací ve srovnání s přechodným obdobím staré a nové Společné zemědělské politiky (CAP). V letošním roce začala platit nová pravidla pro zemědělce a ochranu zemědělského půdního fondu vycházející ze Společné zemědělské politiky EU pro období 2014 - 2020. Detailní informace o jednotlivých pilířích a změnách lze dohledat na portále eAgri, který spravuje Ministerstvo zemědělství. Často mylná představa veřejnosti o nastavení zemědělských dotací v rámci jednotlivých států způsobuje značné nepochopení. Jen zřídka si lidé uvědomují, že samotná implementace nástrojů dotační politiky je v kompetenci jednotlivých států a není plošně stejná pro všechny státy EU. Proto je důležité, aby občané věnovali zvýšenou pozornost názorům jednotlivých politických stran při výběru svých zástupců. Lidé si neuvědomují, že i když se jich problematika zemědělského hospodaření přímo netýká (nejsou aktivní hospodáři), nastavením pravidel pro rozdělení dotací bude ovlivněna nejen kvalita potravin, ochrana půdy, ale i pohoda a kvalita života na venkově. Podpora zemědělství formou dotací tedy nepřímo souvisí s každým z nás, od dostupnosti kvalitních lokálních potravin až po vytváření sounáležitosti s daným místem. Je proto důležité klást si otázku: **Jsou zemědělské dotace správně nastaveny a nezvýhodňují určité skupiny?**

Do jaké míry jsou tedy dotace vůbec smysluplné pro různé skupiny zemědělců? Nastala obecná shoda, že v rámci EU nelze bez dotací existovat samostatně, je nemožné z tohoto systému vystoupit na národní úrovni. *Helena V.* s tímto názorem souhlasí a dodává, že pokud by se členský stát rozhodl neúčastnit se dofinancování zemědělství v rámci EU, pak by zemědělci neobstáli v konkurenci ostatních dotovaných zemědělců. Shodli jsme se tedy na tvrzení, že v kontextu dnešního světa jsou zemědělské dotace nepostradatelné, ovšem stále přetrvává otázka, zdali je tato politika dobře nastavena v rámci jednotlivých států, jestli existují rozdílné přístupy pro rozdělení finančních prostředků mezi jednotlivými pilíři a další aspekty, které ovlivňují chování zemědělců. *Klára H.* doporučila propojení s neziskovou organizací Arc 2020 (Agricultural and Rural Convention), která se cíleně věnuje sledování vlivu zemědělských dotací na podobu krajiny a kvalitu života zemědělců.

Výhodou zemědělských dotací je, že jsou cíleně zaměřeny na ochranu zemědělského půdního fondu pomocí Programu rozvoje venkova a dodržováním Standardů Dobrého zemědělského a environmentálního stavu půdy (DZES, dřívější GAEC) a Zásad dobrého zemědělce (ZDZ, dřívější SMR), které jsou součástí Kontroly podmíněnosti (Cross Compliance). Je na zemědělci, jak pečlivě budou tyto podmínky dodržovat. Pokud zástupci Státního zemědělského intervenčního fondu (SZIF) zjistí nesplnění požadavků, není zemědělcům vyplacena plná výše požadovaných dotací.

V souvislosti s ochranou půdy je často diskutována velikost zemědělského hospodářství. Diskutující zaujala myšlenka, že by stálo za úvahu zabývat se nastavením hranice přípustné maximální velikosti dotací pro jednotlivé hospodářství. Dotace nyní rostou úměrně s rozlohou pozemků, případně množstvím dobytka. Tomuto tématu se EU dlouhodobě věnuje, jedná se o tzv. zastropování. Z České republiky ovšem tato myšlenka podporu nemá, jelikož se zde nacházejí jedny z největších půdních bloků v Evropě. *Katka P.* zdůrazňuje, že malí hospodáři jsou důležití pro venkovskou oblast z ekonomického hlediska. Lokální hospodaření zajistí, že peníze zůstanou častěji v obci a tím pádem se také v obci i utrácí. Hovoříme pak o vysoké hodnotě tzv. lokálního multiplikátoru. Navíc malé rodinné podniky mají osobnější vztah k místu, vytvářejí prostředí pro komunitní spolupráci, která se může využít pro obnovu tváře krajiny daného místa. Opačným příkladem je zaměstnanec zemědělského podniku, který na obhospodařované pole přijíždí pouze v rámci pracovní doby a ztrácí tím kontakt nejen se zemědělskou půdou a jejím okolím, ale i s lidmi, kteří v daném místě žijí.

Závěrem se vraťme k otázce, zdali **mají zemědělci možnost ovlivnit podobu dotačního systému**. Nejen zemědělci, ale každý z nás může ovlivnit míru dotací v zemědělství prostřednictvím podpory lokálních zemědělců, drobných zpracovatelů a hospodářů, kteří obdělávají půdu v souladu s ochranou přírody a krajiny. Jak uvádí *Tomáš U.*, velký problém zemědělských dotací v souvislosti s ochranou půdy je opomíjení medializace a nedostatečný lobbying v politických kruzích. Veřejnost má malé povědomí o souvislosti dotací s kvalitou života zemědělců a vzhledem krajiny.

Jaká je reálná šance, že se více lidí začne zajímat o zemědělství a tím možná i o návrat k hospodaření? Je tento návrat možný a jak by měl vypadat? Potřebujeme novou technickou revoluci? Je reálné, aby se dnes drobní zemědělci vzdali hospodaření pomocí mechanizace a začali např. ve větším měřítku využívat koně? Dnešní mechanika je vyráběna pro potřeby velkých zemědělských podniků, proto podpora moderních dostupných a vhodných zemědělských strojů pro potřeby malých rodinných hospodářství může být jedním z impulzů podpoření myšlenky návratu k hospodaření v lokálním měřítku.

Proč tedy často podporujeme malá hospodářství, když je to úplně opačný směr ve vývoji zemědělství, které je dnes stále z velké části ovlivněno teorií neustálého ekonomického růstu? Panoval konsensus, že podpora rodinných hospodářství je důležitá z pohledu dlouhodobého zachování či zlepšení kvality života na venkově. Již otřepaná fráze, že malé je milé, nejlépe vystihuje potřebu vytvořit takové podmínky, které zachovají vzájemnou spokojenost. Návrat rodinných hospodářství na vesnici vytváří silnější osobní vztah člověka k místu, k půdě, k lidem i k sobě samému.

ODKAZY:

portál eAgri patřící pod Ministerstvo zemědělství - databáze, kde lze najít aktuální detailní informace o implementaci Společné zemědělské politiky pro období 2014 – 2020. <http://eagri.cz/public/web/mze/>

Arc 2020 - Agricultural and Rural Convention - nezisková organizace mapující dopady Společné zemědělské politiky na zemědělství a venkovskou krajinu v rámci celé Evropské unie. Víz: www.arc2020.eu

3

Ekologická výchova na farmě a zahradě

Záznam z diskuse, kterou vedl Martin Kříž.
Zapsal Martin Kříž.

*Dospělost
kamsi se vydala směrem svým
někam spěje si světlem stín
a pohled vpřed tvořící cíl
aby člověk v člověku zbyl*

1. Ekologická výchova na farmě

Byla představena vzdělávací farma centra ekologické výchovy Chaloupky v Zašovicích (okres Třebíč). Farma funguje ve spolupráci se Zemědělským družstvem Chaloupky, které ekologické centrum založilo nejen jako produkční mléčnou farmu, ale zároveň i vzdělávací a výchovný projekt obou organizací. V České republice je obvyklejší, že na funkční farmě vzniká ekocentrum, v tomto případě tomu bylo naopak. Školící prostory (vlněná a mléčná učebna) se budovaly zároveň s rozvojem statku a minimlékárny. Dnes výuka (dva dny v týdnu) znamená pro družstvo zajímavý přivýdělek (kolem 40 000 Kč ročně). Zároveň centrum ekologické výchovy Chaloupky a jejich klienti pomáhají farmě s odbytem produktů a propagací.

- Programy byly tvořeny ekopedagogy s důrazem na správné nastavení vzdělávacích cílů.
- Děti vstupují přímo do prostoru farmy a opravdu pomáhají farmáři s prací kolem zvířat (krmení, kydání, čištění srsti).
- Farma chová malé mléčné plemeno skotu Jersey (i proto, aby se ho děti nebály), dále ovce, koně, prase, husy a slepice. Ukazujeme práci s pasteveckým psem.

Ekocentra, která mají farmy, je mají jen jako modelové (zookoutek). Tady se však děti dostanou na funkční farmu, kde se na jaře rodí jehňata, musí za kravami na pastvinu, pohybují se i ve špinavém prostředí.

V druhé části programu si děti vyrábí sýr (opravdu, pomocí syřidla) a stloukají máslo, nebo pracují s vlnou. Do budoucna plánujeme, že v prostorách bude navíc chráněná dílna a lektorovi budou pomáhat klienti této sociální služby. Převládá zájem o programy zaměřené na výrobu sýra spíše než na práci s vlnou (ta je dnes už školám poměrně dostupná).

Při vzniku ekocentra na farmě je třeba dát si pozor:

Aby byl u mléka, které se zde používá, povolen prodej ze dvora.

Aby se pohlídala hygiena práce. Při příchodu z pastviny se důkladně umýt.

Aby se pohlídala welfare zvířat na farmě (děti a dojení, honění zvířat, možnost ublížit jim).

Aby se pohlídala bezpečnost práce (zvíře může ublížit, děti se mohou zranit při práci s nářadím).

Další náměty po zkušenostech účastníků:

- Vzít kozy na vodítkách na procházku krajinou.
- Etologické pozorování zvířat na pastvině (s fotoaparátem a pracovním listem).
- Vyvarovat se zjednodušení (například srážet mléko octem, i to se na výukových farmách ukazuje).
- Proškolení personál v oblasti zpracování mléka i ekologické pedagogiky.
- Děti by měly pracovat s hnojem a kompostem, aby se ho nešitily.
- Raději ukazovat reálnou práci na farmě, než umělý chod zookoutku.
- Propojení klienta vzdělávání s nabídkou produktů (dítě si odváží domů výrobky z farmy).

2. Ekologická výchova ve školní zahradě

Zobecnili jsme toto téma na zahrady jako takové, byť jsme se automaticky věnovali přírodním až permakulturním zahradám, a to nejen těm školním, ale i komunitním, ukázkovým a dalším.

Shodli jsme se, že nejlepší je dlouhodobé působení na děti (kroužek, oddíl, zahradní školka), nebo alespoň cyklický druh programu (děti přijdou na zahradu několikrát během roku). Když už jde o jednodenní výukový program, je dobré nastavit ho metodikou pro učitele, aby s tématem mohla třída pracovat ještě týden. Děti by měly vidět, že co zasely, to sklízí. Když pečují o půdu dobře, mají lepší úrodu apod. Zároveň by si měly osvojit i mimoprodukční funkce zahrady (biodiverzita, zadržování vody, rekreační funkce, využívání plevelů atd.). Tady je pár tipů ze zkušeností účastníků:

- Pokud by měla být zahrada zároveň i produkční, je nejlepší systém, ve kterém se dva dny v týdnu na zahradě učí a tři dny se pracuje.
- V zázemí zahrady je vhodné mít altán, učebnu, stan, skleník. Při velmi deštivém počasí je lepší výuku zrušit, než se pokoušet o náhražku v altánu.
- Dobré je přizpůsobovat program náročnosti skupiny. Menší děti plejí, starší mohou stavět vyvýšený záhon, logger nebo hadník.
- Vhodné je využití tzv. „záhonu nikoho“, kde se děti učí sít a sázet, dávat sazeničky do sponu, správně rýt. Záhon je jen výukový, po zaškolení se sazeničky zase vytahají.
- Dobré je ukazovat různé způsoby mulčování, ochutnávat různé odrůdy, využívat jedlé plevely, věnovat se včelařství apod.

Pro dospělé a učitele jsou nejlepší metodou workshopy (jak se staví vrbová chýše, způsoby mulčování, stavba vyvýšeného záhonu, záhon z palet, vyséváme louku a další). Workshopy mohou ale cílit i na kresbu rostlin, fotografii, tvorbu mandal, využití bylin (čaje, masti), fototerapii či barvy z rostlin. Dobré je zahradu certifikovat jako přírodní a zapojit se do dne otevřených zahrad. Dobrou praxí je i toulavý autobus, zájezd po zahradách – školních pro učitele či různé tematických (staré odrůdy, bylinky, okrasné zahrady, arboreta a botanické zahrady, soukromé zahrady.)

Že je o téma zájem, dokazují i knihkupectví, která o zahradách nabízejí desítky titulů. Zahradníci se i na balkonech, zelených střechách, veřejných prostranstvích, přetrvává český fenomén zahrádkaření.

Potenciálním oborem je potom zahradní turistika, která může být jak součástí destinačního cestovního ruchu, tak i specializované incentivní turistiky.

Pozn. N. Johanisové při editaci: Martin Kříž vysvětluje, že „logger“ znamená: „stanoviště pro hmyz žijící v mrtvém dřevě – jde většinou o staré kmety stromů zasazené do země, ležící na zemi v různém stádiu rozkladu, s úkryty, dutinami, s kůrou i bez kůry.“ „Hadník“ je něco jako dlouhodobý kompost, který se nepřehazuje a zřizuje se coby lůžko pro hady, slepýše a ještěrky (užitečná zvířata, která zbavují zahradu hlodavců). Blíže k tomu: Helena Vlašínová (2013): Zdravá zahrada, str. 81-82. „Incentivní turistiku“ provozují firmy pro své zaměstnance a klienty.

4

Ekonomika ekologického zemědělství a „zlé“ hypermarkety

Záznam z diskuse, kterou vedl Martin Hutař.
Zapsali Stanislav Kutáček a Martin Hutař,
upravili Martin Hutař a Naďa Johanisová.

Odpovědnost za život

*Co život tvoří a kdo jej nese
v živoucím moři, chaloupka v lese
a les a moře a zemské hoře
unést tvorbu společného kraje
dokázat orbu srdečního taje*

Produkty ekologického zemědělství (bioprodukce) jsou oproti konvenčním výrazně dražší, protože má jejich produkce vyšší náklady. Například proto, že práce je drahá a navíc hodně zdaněná - přitom v ekologickém zemědělství je jí třeba dvakrát více než v konvenčním. Dále proto, že také nafta je zdaněná spotřební daní a i nafty je potřeba dvakrát více, protože v ekologickém zemědělství je celkově potřeba více úkonů a tudíž popojíždění, nežli v zemědělství konvenčním. Tato úvaha ovšem platí jen při pohledu na bilanci farmy - není tam zahrnuta ropa spotřebovaná při produkci hnojiv a pesticidů a jejich dopravě. Těch využívá konvenční zemědělství mnohem více. Dalším nákladem jsou pronájmy prostor: více prostoru pro zvířata v ekologickém zemědělství také stojí více peněz.

Problém je, jak zákazníkům vysvětlit, proč je ekologické zemědělství dražší a proč je třeba, aby bylo dotované. Dalo by se to podat tak, že „daňový systém znevýhodňuje ekologické zemědělství“. A dotace tuto nevýhodu vyvažuje. Důležitou součástí argumentace pro ekologické zemědělství by měla být i péče o půdu, která je v oblastech konvenčního zemědělství (na rozdíl od ekologického) po dvaceti letech farmaření zničená.

Možným řešením vysokých nákladů v ekologickém zemědělství by bylo snížení nákladů na pracovní sílu. Například v Polsku zaměstnanci v zemědělství nemusí platit sociální pojištění, nemají pak ale zase nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Velmi vysoké jsou náklady na živočišnou bioprodukcí. Na naší farmě ve Velkých Hostěrádkách bychom rádi chovali bio-vepře, ovšem vzhledem ke stávající velmi nízké ceně vepřového masa na trhu je to těžké. Biovepří se vykrmují oproti konvenčním 150 dnů až 200 dnů, což zvyšuje náklady. Podobné je to u drůbeže (v konvenčním hospodaření trvá výkrm 30 - 39 dnů, v hale je 10 - 20 tisíc kusů, obsluhu zajišťuje jeden člověk). Biokuře se oproti tomu vykrmují nejméně 84 dnů, protože běhá a to znamená podstatně větší náklady na výkrm. Navíc musí mít desetinásobně větší prostory nežli kuře konvenční a maximální velikost chovu je 3000 kusů. Náklady jsou pak nesrovnatelně vyšší. Pro malé producenty je také nákladné dostat svoji produkci k zákazníkům ve městě, kteří jsou ochotni dražší biokuře koupit.

Potřebujeme růst?

Každý nárůst produkce znamená zvyšování spotřeby zdrojů a zvyšování zátěže životního prostředí. Ekologické zemědělství zátěž životního prostředí sice minimalizuje, přesto je to růst! Kladu si otázku, zda by měla naše firma dále růst. Jednou z odpovědí, které jsem dostal, je ta, že vlastně nahrazujeme nekvalitní výrobky, které zatěžují životní prostředí podstatně více nežli ekologické zemědělství. Stejnou otázku si kladl Standa - jak je to u malé farmy? Růst je motor pro vývoj malé začínající farmy - aby dosáhla rentability a našla si své zákazníky, kteří ocení farnost, i když dražší bioprodukty. Dotace pro ekologické zemědělství je důležitá podpora pro realizaci ekologických zásad a pro podporu aktivních malých farmářů, kteří mohou nově vzniknout a nabízet nové produkty - i to je růst.

Další otázkou je nicméně míra růstu - kdy je růst ještě správně, kdy už ne. Malá farma není nákladově efektivní a má vysoké ceny, s růstem přichází větší efektivita a možnost snižovat ceny. Při dalším růstu firmy ale může snížit ceny tak, že vytěsni další menší farmy.

Zlé hypermarkety?

Velmi diskutované téma. Nyní vycházím z faktu, že hypermarkety zde jsou, mají cca 80 % českého trhu a většina výrobců potravin si nemůže dovolit do nich nedodávat. Markety navíc nejsou jen „zlo“ - před patnácti lety přinesly tlak na kvalitu a preciznost procesů, logistiku. Na druhou stranu zákazníci si zase zvykli na mytou mrkev a přitom lepší je kupovat mrkev od hlíny, protože nevysychá. Obecně tím chci říct, že se - také díky supermarketům - vytratil pojem skutečné kvality produktů, důležitost znalosti jejich původu, jejich příběh a také pochopení toho, že vypěstovat nebo vychovat není jen tak, vyžaduje to určitou znalost.

Pak je tu otázka koloběhu peněz - u supermarketů dochází k odtoku zisků mimo region, zemi. Na druhou stranu malí farmáři prodávají „bez dokladu“ a nedaní příjmy, větší firmy si nemohou dovolit nedanit. To je makroekonomická otázka, s tím se asi musí stát smířit a definovat si priority. Zase z toho vychází pro stát odpověď, že základem státu by měly být menší a zároveň i středně velké firmy, protože ty už si nemohou dovolit tyto daňové klíčky.

Nemá smysl diskutovat o tom, zda by stát měl hypermarkety omezovat apod. Podle mne je to nevratné. Určitě na současném stavu nalezneme hodně negativních věcí. Přesto pro nás měla spolupráce s hypermarkety i určitý přínos. Asi před patnácti lety jsme začali obchodovat s hypermarkety, nyní to je asi 50 % našeho obchodu. Zbytek připadá na kamenné obchody, internetové obchody, export. Díky obchodu s hypermarkety jsme mohli zvýšit objem obchodu a snížit ceny (díky větší nákladové efektivitě).

Na rozdíl od západní Evropy je přístup hypermarketů k biopotravinám v Česku odlišný. Jsou pro ně minoritou, o kterou nepečují a předražují ji. Proč mají české supermarkety biopotraviny? Aby ukázaly zákazníkům, že pro ně dělají vše, a zároveň mohli prodávat ve velkém nekvalitní potraviny.

V Rakousku se podporují biopotraviny a regionální produkty ve velkém. Regulace je zde taková, že se domácím zpracovatelům nebo obchodníkům nevyplatí nakupovat od zahraničních obchodníků, levnějších dodavatelů. Pokud by to někdo udělal, přišel by o velmi vysoké dotace podporující domácí produkci. Obchody mají povinnost zařazovat místní bioprodukt, tyto potraviny jsou navíc v obchodech umístěny na viditelných místech. Lena říká, že v největších supermarketech lokální produkce moc není, místní bio produkty se dají najít spíše v některých menších řetězcích.

Často ventilovaná představa o biozemědělci, který v noci tajně vychází s chemickým postřikem mezi své plodiny, svědčí o zakořeněné nedůvěře mezi mnoha lidmi vůči značce „bio“. Že by to byl projev jakési psychologické obrany (nemám na to, tak to zpochybním)?

Na druhou stranu část populace již chápe význam ekologického zemědělství a jeho výhody ve všech oblastech a začíná jej podporovat. Prodej biopotravin v Česku nedosahuje ani 1 % z celkového množství prodaných potravin, takže potřeba dalšího rozvoje tu určitě je. V západních zemích toto číslo často dosahuje i 5 %. Takže kvalitní bio může růst.

Pozn. N. Johanisové při editaci: Martin Hutař je jedním ze zakladatelů ekologického zemědělství v ČR a jednatelem obchodní firmy s bioprodukty PRO-BIO (www.probio.cz), která mj. má i vlastní eko-farmu ve Velkých Hostěrádkách (370 ha) v bývalém okrese Břeclav.

5

Hnutí za potravinovou suverenitu

Záznam z prezentace
Magdaleny (Leny) Heuwieser.
Přeložila a upravila Naďa Johanisová.

*Krajina v rukou člověka
cesta daleká kam asi vede
tam kde potkává se Země a nebe
vytvářet cestu pro lidi kráčejíci
a probudit k místu lidskost spojující*

1. Co je a co není potravinová suverenity?

Po společném brainstormingu na téma potravinové suverenity (*food sovereignty*) jsme diskutovali o tomto pojmu a o rozdílech oproti konceptu potravinové bezpečnosti (*food security*).

S pojmem potravinová bezpečnost operuje cca od sedmdesátých let OSN a většina oficiálních globálních institucí. V podstatě se tu volá po tom, že všichni lidé by měli mít přístup k dostatečnému množství potravin a netrpět hladu. Pojem potravinová bezpečnost ale neřeší to, odkud toto jídlo pochází a jak se k němu lidé dostávají. Nezdurazňuje, že by lidé měli mít přístup k půdě, osivu, vodě, znalostem atd., aby si mohli potraviny sami vypěstovat. To nahrává dominantním ideologiím a strategiím, jako je „volný“ obchod, průmyslové zemědělství orientované na vývoz, závislost na dovozech, nadměrná a destruktivní rozvojová potravinová pomoc, tlak na produktivitu a růst prostřednictvím „zelených“ revolucí, či využívání geneticky modifikovaných plodin.

K důsledkům těchto strategií patří rostoucí závislost na fosilních palivech, monopoly na produkci a prodej osiva a zemědělských technologií i koncentrace zemědělské půdy ve stále méně rukou. Dále má tento přístup negativní environmentální dopady a vede k rostoucím nerovnostem a k destrukci tradičního zemědělství (*peasant farming*).

V reakci na tyto trendy se v roce 1993 objevuje mezinárodní sdružení *La Via Campesina* (<http://viacampesina.org>), jehož členské organizace zastupují asi 200 milionů drobných zemědělců, pracovníků v zemědělství, rybářů a původních obyvatel. Zdůrazňují své právo na přežití a na účast při rozhodování o globálních i lokálních strategiích produkce potravin. V roce 1996 prezentovala *Via Campesina* nový ideál týkající se přístupu k jídlu a pěstování potravin: potravinovou suverenitu.

Často používaná definice potravinové suverenity je součástí deklarace Fóra pro potravinovou suverenitu Nyéléni z roku 2007:

*„Potravinová suverenity je **právo** lidských společností na zdravé a kulturně vhodné (appropriate) potraviny produkované prostřednictvím environmentálně příznivých a udržitelných přístupů, a právo těchto společností definovat vlastní potravinové a zemědělské systémy. Potravinová suverenity do centra veřejných politik a potravinových systémů neklade požadavky trhu a nadnárodních společností, nýbrž **těch, kdo potraviny produkuje**, distribuují a spotřebovávají. Potravinová suverenity hájí zájmy a začlenění **příští generace**. Nabízí strategii, jak nepodlehout současnému **korporátnímu obchodnímu potravinovému systému** a postupně jej překonávat a směřovat k potravinovému, zemědělskému, pastevnímu a rybářskému systémům kontrolovaným místními producenty. Jako prioritní vnímá potravinová suverenity **místní a národní ekonomiky** a trhy a **zplnomocňuje** drobné zemědělce a rodinné farmy, místní rybářství a pastevectví, a produkci, distribuci a spotřebu potravin založenou na environmentální, sociální a ekonomické udržitelnosti. Potravinová suverenity upřednostňuje transparentní obchod, který garantuje **důstojný příjem** všem a právo spotřebitelů zachovat si kontrolu nad svou vlastní výživou a jídlom. Garantuje práva těch, kdo produkuje potraviny, na využívání a správu jejich **půdy, území, vody, osiva, dobytka a biodiverzity**. Potravinová suverenity znamená také **nové sociální vztahy** bez utlačování a nerovností mezi muži a ženami, národy, etnickými skupinami, sociálními vrstvami a generacemi.“*

- » **Potravinová suverenity** je protikladem potravinové bezpečnosti. V jejím centru je myšlenka **demokratizace systémů produkce, distribuce a spotřeby potravin**. Měli by o ní rozhodovat producenti a spotřebitelé, ne (pouze) velké korporace.
- » **Potravinová suverenity** je **pojem „v pohybu“**. Vychází ze sociálních hnutí. Je třeba, aby byl stále znovu naplňován svým radikálním obsahem. Jinak hrozí, že bude převzat a kooptován středním

proudem, jak se již stalo v případě slov „udržitelný“ či „udržitelnost“. Je třeba, aby lidé stále o obsahu pojmu „potravinová suverenity“ diskutovali a zejména aby ho sami žili.

2. Hnutí Nyéléni za potravinovou suverunitu

Aby se myšlenka potravinové suverenity šířila, je důležité budovat spojení mezi různými sektory. Spadají sem nejen drobní rolníci, ale také spotřebitelé, nevládní organizace, vědecká a akademická sféra, instituce zaměřené na ochranu životního prostředí a všichni další, kdo chtějí směřovat k demokratickému, udržitelnému a sociálně spravedlivému potravinovému systému. Právě propojení různých sektorů a skupin bylo jedním z důvodů organizace prvního setkání zastánců konceptu potravinové suverenity v jihozápadním Mali ve vesnici Nyéléni v roce 2007 (*Global Nyéléni Forum*). Na tomto prvním setkání v Nyéléni, kterého se zúčastnilo přes 500 delegátů organizací z více než osmdesáti zemí, také vznikla zmíněná deklarace, z níž jsme vyňali definici potravinové suverenity (viz výše). Nyéléni je současně jméno legendární malijské ženy, která, jak zmiňuje deklarace, „dobře hospodařila a dobře živila svůj lid“.

Je důležité mít vedle globálního také regionální hnutí za potravinovou suverunitu. A to nejen v zemích globálního Jihu, ale i v Evropě, kde se rozhoduje o veřejných zemědělských a ekonomických politikách, které mnohdy poškozují řadu dalších zemí. Proto se v srpnu 2011 sešlo v Rakousku první Evropské fórum pro potravinovou bezpečnost. Zhruba 400 delegátů z 34 evropských zemí zde schválilo Deklaraci o potravinové suverinitě v Evropě. Na tomto fóru byla přítomna i delegace z ČR a český překlad této Deklarace Nyéléni 2011 je dostupný např. na <http://biospotřebitel.cz/chci-znat-bio/potravinova-suverenita/deklarace-ps.>, kde lze i podepsat podporu deklaraci.

Deklarace končí slovy: „Vyzýváme všechny lidi a občanská hnutí v Evropě, aby se společně s námi zapojili do úsilí o převzetí kontroly nad našimi potravinovými systémy a vytváření Hnutí za potravinovou suverunitu Evropy, a to právě TĚD!“

Myšlenka převést koncept potravinové suverenity na regionální a lokální úroveň se ujala a od roku 2011 se v Evropě udála spousta zajímavých a pozitivních věcí, včetně některých národních fór potravinové suverenity (např. v Rakousku v roce 2014, ale také v Británii, Paříži, Miláně a Chorvatsku). V roce 2014 se Nyéléni rozjelo i v Německu.

3. Nyéléni v Německu

Zakladatelé německého Nyéléni.de se sešli poprvé v polovině roku 2014. Jednalo se o malou skupinu lidí, vesměs aktivních v dalších organizacích a hnutích (např. Attac, Mládež Vía Campesina, hnutí za obranu občin - *commons*, městské zahradničení atd.). Od té doby se hnutí díky intenzivní práci svých členů značně rozrůstá a sílí.

Cíle Nyéléni.de:

- 1) Vybudovat resp. rozšířit hnutí za potravinovou suverunitu v našem regionu, dát dohromady již existující iniciativy a mnoho dalších lidí - jednotlivců.
- 2) Pracovat na vytvoření sdíleného chápání potravinové suverenity.
- 3) Společně hledat bariéry implementace potravinové suverenity v Německu a cesty, jak je překonat.

Struktura Nyéléni.de:

- skládáme se z mnoha jednotlivců, skupin a organizací po celém Německu, kteří se aktivně (a bezplatně) účastní práce jedné nebo více z následujících skupin:
- **pracovní skupiny** zaměřené na: 1) proces (tato skupina by měla řešit koncepční věci kolem fungování sítě, podporovat fungování regionálních skupin apod.), 2) komunikace (e-mail, webová stránka, elektronický zpravodaj, media), 3) vzdělávání (organizace workshopů a materiálů ke studiu), 4) finance/fundraising

- » **regionální skupiny:** naším cílem je přispět k vytvoření aktivních regionálních skupin v celé zemi, které by se angažovaly ve svých regionech a přispěly k organizaci celostátního fóra, plánovaného na rok 2016
- » **akční skupiny:** zaměřené na specifická témata, např. vztah zemědělství a klimatu
- » **koordinační skupina:** V německé Nyéléni síti se zástupci od tohoto řídicího orgánu zatím nevolí, všichni, kdo mají zájem, jsou vítáni. Jednou za 14 dní mají skype konferenci a jednou za dva až tři měsíce se na pár dní sjedou osobně. (U rakouské sítě Nyéléni, která je větší, už je struktura formálnější: po jednom delegátovi/delegátce z každé ze čtyř regionálních skupin a z každé ze tří hlavních organizací, které síť tvoří.: Via campesina, FIAN, Attac. Dvakrát za rok se pak koná setkání širšího fóra, kde se diskutuje o potravinové suverenitě a kde se přijímají zásadnější rozhodnutí).

4. Co je a co není potravinová suverenita?

Ačkoliv na čtvrtou - interaktivnější - část Leniny přednášky už z časových důvodů nedošlo, předkládáme zde sedm tvrzení o potravinové suverenitě, která jsou podle ní diskutabilní či v zásadě mylná. Diskuse nad těmito větami může být způsob, jak si uvědomit, kdo z nás si co pod pojmem „potravinová suverenita“ představuje, a zároveň způsob, jak si své představy ujasňovat, obhajovat a jak naslouchat druhým s jinými názory. Zároveň tak naplníme představu zakladatelů, že potravinová suverenita je živý pojem, který se stále znovu naplňuje svým radikálním obsahem a vyvíjí v trvalé diskusi.

1. „Potravinová suverenita znamená 100% samozásobitelství.“
2. „Jediné řešení je lokální produkce, obchod je za všech okolností špatný.“
3. „Veřejné potravinové politiky mohou změnit na základě vlastního spotřebního chování.“
4. „Potravinová suverenita je nacionalistický pojem.“
5. „Potravinová suverenita se týká pouze zemí globálního Jihu.“
6. „Potravinové suverenity docílíme ozeleněním kapitalismu.“
7. „Genderová rovnost není tak podstatná. Bojujme především za ochranu přírody a sociální práva a teprve potom za práva žen a jiných genderů.“

ODKAZY:

Globální platforma Nyéléni-platform: www.nyeleni.org

Nyéléni-Evropa: www.nyelenieurope.net

Nyéléni-Rakousko: www.ernaehrungssouveraenitaet.at

Nyéléni-Německo: www.nyeleni.de

Filmy:

- » krátký film shrnující koncept potravinové suverenity (4 min., anglicky): <https://www.youtube.com/watch?v=th4uT2coXhk>
- » o evropském fóru Nyéléni, Rakousko 2011: <http://vimeo.com/37734507> (25 min., anglické titulky)
- » o celostátním fóru Nyéléni, Rakousko, 2014: <http://www.ernaehrungssouveranitaet.at/nyeleni/nyeleni-austria-2014-der-film/> (15 min., německy s anglickými titulky)

Pozn. N. Johanisové při editaci: Magdalena Heuwieser se podílela na organizaci evropského (2011) i rakouského Fóra Nyéléni pro potravinovou bezpečnost (2014), je také aktivní členkou německého hnutí Nyéléni.

6

Výzkumný projekt – ekonomické alternativy

Záznam z diskuse, kterou vedla
Nad'a Johanisová.
Zapsala Nad'a Johanisová.

*Společné podnikání
skutečně životabytí v cíli
kde klíč žití a sílí
podniká výstup na horu
kde nebe poskytne oporu*

Účelem diskuse bylo seznámit účastníky s cíli a dosavadními výsledky našeho výzkumného projektu, který podpořila Grantová agentura ČR (GAČR, 2014 - 2016) a který je zaměřen na mapování alternativních ekonomických praktik na území ČR. V diskusi jsem se soustředila na část projektu, který se zabývá alternativními ekonomickými iniciativami (které jsou nějakým způsobem organizované a jejichž činnost se pravidelně opakuje), i když námi zkoumané praktiky zahrnují i alternativní praktiky v domácnostech, jako je sdílení, samozásobitelství, domácí opravy a výroba apod.

Po krátkém přemýšlení o tom, co je vlastně „ekonomika“, jsme stručně charakterizovali běžnou firmu: je orientovaná na zisk a potažmo na růst, řídí se při nákupu a prodeji tržními cenami („peníze jsou pánem“), nepreferuje nijak zvlášť určitý region a má hierarchickou řídicí strukturu (šéf - zaměstnanci), případně firmu řídí ten/ti, kdo má/mají největší finanční podíl na kapitálu. V našem výzkumu hledáme pravý opak:

1. Organizace, podniky či skupiny, které mají jiné cíle, než jen zisk. Často je to nějaký veřejně prospěšný cíl či snaha pomoci určité cílové skupině či místní komunitě. Mohou sem patřit např. lesní školky, integrační sociální podniky, nebo i Kapráluv mlýn, který má sice vlastní příjmy např. z pronajímání prostor, ale jeho cílem je vzdělávání ve sféře ochrany životního prostředí a podpora skautského hnutí.

2. Organizace, podniky či skupiny, u nichž „peníze nejsou pánem, ale sluhou“, čili takové, které dokáží vystoupit z omezené tržní logiky a přemýšlet v širších etických souvislostech. Hovoříme pak o tzv. netržní produkci a směně. Příkladem u nás může být pražské taneční studio Alta, které pronajímá taneční prostory amatérským skupinám levněji, než jsou běžné tržní podmínky, protože chce tyto skupiny podpořit. Můžeme sem zařadit i lokální měny (jako je brněnské RozLETSe), kde ten, kdo dluží, neplatí úrok, a stírají se cenové rozdíly mezi kvalifikovanou a méně kvalifikovanou prací.

3. Organizace, podniky či skupiny, které jsou zakořeněné v určitém místě. Jde jim o podporu místní zaměstnanosti, místních služeb a výroby či např. místní ekologické diverzity. V ČR lze uvést jako příklad hostětínskou moštárnu v Bílých Karpatech, která vznikla, aby svým provozem podpořila odbyt pro místní vzácné odrůdy ovoce. Nebo spotřební družstvo Konzum ve východních Čechách, které nabízí ve své stovce prodejen bedýnky místních zemědělců a nakupuje produkty místních pekařů, uzenářů i mlékáren, i když produkty odjinud resp. z družstevního velkoobchodu mohou být levnější. Tím se zároveň řadí i k podnikům, které dokáží vystoupit z omezeného čistě tržního obzoru.

4. Organizace, podniky a skupiny, které mají demokratické resp. tzv. komunitní řízení. Mohou to být spolky, družstva či neformální uskupení, kde členové rozhodují společně či prostřednictvím volených zástupců o svém dalším směřování, činnosti, či např. o tom, jak naloží se ziskem. Vždy ovšem záleží na té které organizaci, zda je její řízení skutečně demokratické a členové či účastníci se na rozhodování skutečně podílejí. Mezi takové skutečně demokratické organizace u nás patří např. pražská Družstevní kavárna ROH, komunitní biofarma Bemagro v jižních Čechách, ale třeba i některé zahrádkářské spolky či základní organizace ČZS. V jejich případě (fungují i v netržní ekonomice) hovoří environmentální geograf Petr Jehlička o tzv. „tiché udržitelnosti“ (můžeme hovořit i o „tiché alternativě“ - je to de facto ekonomická alternativa, ale ani ona sama, ani její okolí ji tak nevnímá).

V našem výzkumu bereme jako „ekonomickou alternativu“ takovou, která má alespoň dvě ze čtyř výše zmíněných charakteristik.

Vybrané ekonomické alternativy kontaktujeme, navštěvujeme a děláme s jejich zástupci rozhovory, kde se například ptáme, jak fungují, jakou mají organizační strukturu, jak jsou zasítované s jinými iniciativami či jaké mají problémy při svém provozu. Rozhovory po přepsání slouží jako podklad pro další analýzy a výstupy v podobě článků a knihy, které by měly být na světě nejpozději začátkem roku 2017.

Zbytek diskuse jsme hovořili o konkrétních námi zkoumaných iniciativách (v té době jsme měli hotových asi 30 rozhovorů) a účastníci navrhovali další organizace, podniky či projekty, které by do našeho výzkumu mohly spadat.

Pozn. Tento text vznikl v rámci projektu GAČR č. 14-33094S „Formy a hodnoty alternativních ekonomických praktik v České republice“, který je řešen na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Během semináře na toto téma také vznikl rozhovor Tomáše Uhnáka s N. Johanisovou, který byl později otištěn v časopise Solidarita (březen - duben 2015, str. 6 - 11).

Je dostupný zde: <http://solidarita.socsol.cz/2015/domaci/rozhovor-s-nadou-johanisovou-o-jejim-novem-vyzkumnem-projektu-a-ideologii-commons>

7

KomPot: Zkušenosti s komunitním hospodařením ve Středoklukách

Záznam z diskuse, kterou vedla Míla Hilgertová.
Zapsala Míla Hilgertová.

*Člověk v rukou krajiny
síla potřebná, kulturní krajina
člověku podobná, v něm síla začíná
pro Zemi vztahuje potřebnou dlaň
Zemi dát umění kulturní daň.
Ona ji vymění za živoucí sílu
zhotoví v člověku nadšení k dílu.*

První nápad založit komunitní hospodářství jsem měla v roce 2011. Přemítala jsem již dlouhou dobu, jak smysluplně a udržitelně využívat zemědělskou půdu, kterou mé rodině vrátili v restitucích. Ve chvíli, kdy jsem se dozvěděla o komunitou podporovaném zemědělství, jsem si byla jistá, že ve spolupráci s dalšími lidmi je možné začít hospodařit. Tehdy jsem začala spolupracovat s Honzou Valeškou z PRO BIO LIGY a prostřednictvím seminářů, článků a setkávání jsme začali myšlenku založit komunitní zelinářství šířit na veřejnosti. V průběhu několika měsíců (začátek roku 2012) tak vznikla pracovní skupina asi deseti lidí, kteří se podíleli na přípravě základního konceptu hospodaření, finančním plánu a na stanovách KomPotu. Občanské sdružení formálně vzniklo na jaře roku 2012.

KomPot (zkratka slov „komunitní potraviny“) leží nedaleko Prahy ve Středoklukách. Hospodaříme na 0,5 ha, plus máme 1000 m² přírodní zahrady, která slouží pro společenské využití členů, akce pro veřejnost apod. Máme něco přes 40 členů. Pěstování zeleniny mají na starost dvě zahradnice, členky KomPotu, což jsem já a Iveta Kuráňová. Navíc od loňského roku máme dva externí spolupracovníky. KomPot není pro nikoho z nás hlavní příjem. Členové s pěstováním zeleniny pomáhají a podílejí se na budování zázemí, které jsme celé vytvořili svépomocí – např. stavba plotu, kompostovací záchod, bouda na nářadí, vodovod. Často pořádáme brigády, většinou o sobotách, kdy se komunita schází, pracuje se, vaří a klábosí. Někteří členové jsou velmi aktivní a jiní méně. Každý člen má povinnost věnovat KomPotu 4 dny práce ročně, což nehlídáme, spíše se snažíme motivovat. Nechceme z práce dělat povinnost, protože pak by se vytratila radost. Navíc víme, že aktivita jednotlivců se také proměňuje v čas – záleží hodně na osobní situaci. Kromě brigád pořádáme workshopy (např. dřevodílny) nebo různé oslavy (např. každoroční dýňobraní).

Hlavním orgánem sdružení je valná hromada, která se schází většinou dvakrát ročně. Ta rozhoduje o rozpočtu, plánech na celý rok apod. Rozhodování probíhá konsensem. Běžný provoz zajišťuje koordinační skupina, která má 5 - 6 členů a mění se každé 2 roky. Tato skupina se schází nejméně jednou za 2 měsíce. Pro větší a strategická rozhodnutí se nám osvědčilo komunitní plánování – na začátku jsme tak vytvořili plán zahrady. Letos (2015) chceme podobně tvořit strategii rozvoje a dalšího směřování, např. chceme rozšířit hospodářství na 2 ha, více se věnovat vzdělávání apod.

V první zemědělské sezóně jsme pěstovali zeleninu pro 25 podílníků. V roce 2013 tak měl každý podílník (rodina) průměrně 8 - 10 kg zeleniny týdně. V roce 2014 jsme zásobovali 36 podílníků. V sezóně měl každý podílník průměrně 5 kg zeleniny týdně, ale sezóna byla podstatně delší (od května do listopadu). Závozy jsou zajištěny svépomocí. To znamená, že každý člen by měl 1 - 2 krát za sezónu zajistit závoz podílů pro svou skupinu. Odběrová místa jsou tři: na zahradě, ve Velkých Přílepech a v Praze.

Ekonomika KomPotu není složitá. Máme provozní a investiční rozpočet. Provozní zahrnuje veškeré náklady na roční chod hospodářství, hlavně na produkci. Investiční rozpočet jsou prostředky získané ze vstupních investičních poplatků (každý člen vkládá 4000 Kč) a jsou využívány na budování zázemí, pořízení nářadí apod. Rozpočet na každý rok schvaluje valná hromada.

V roce 2014 jsme se rozhodli pro dobrovolnou platbu provozního příspěvku. Znamená to, že na valné hromadě se shodneme na celkovém rozpočtu, což je něco přes 200 tisíc Kč. Každý člen pak v tajném hlasování navrhne částku, kterou dle vlastního uvážení do provozu vloží. Pokud se po součtu návrhů rozpočet nenaplní, hlasuje se znovu. Je zajímavé, že to vyšlo hned napoprvé, i když mnoho lidí váhalo, zda to bude fungovat. Je to pro nás další krůček směrem k solidárnějšímu fungování. Krom

vlastních zdrojů nás dvakrát podpořila nadace Via formou malého komunitního grantu, dostali jsme i finanční příspěvky od obce.

Jací jsou členové KomPotu? V roce 2014 zpracovala Martina Suchá z katedry sociální a kulturní ekologie FHS UK v rámci své diplomové práce sociologickou studii KomPotu. Ukázalo se, že členská základna je velmi rozmanitá. Větší část členů žije v okolních vesnicích, menší skupina pak v Praze. Většina domácností má průměrně až nižší příjmy. Vedle potřeby mít vlastní zdroj kvalitních místních potravin jsou častou motivací pro vstup do KomPotu: potřeba vědět, kde se bere moje jídlo, aby si děti mohly utvářet vztah k jídlu a přírodě, mít vlastní zahradu nebo možnost naučit se pěstovat plodiny.

Co KomPot mění? Podle výsledků šetření Martiny Suché došlo k omezení nákupu potravin v hyper a supermarketech. KomPot je pro členy příležitostí ke změně životního stylu. Mnozí získali nové dovednosti na poli gastronomie (úprava jídla, skladování). Dalším přesahem je navrácení pěstitelských dovedností mezi lidmi. Členové si více uvědomují hodnotu jídla a jeho sezónnost. Pro některé je KomPot branou do světa přírody.

KomPot je nyní v přelomovém období, kdy reflektujeme zdary a neúspěchy posledních dvou let. Podařilo se nám dokázat, že tento způsob funguje a že je možné založit komunitní hospodářství (i jej komunitně financovat). KomPot je ale přesto stále na začátku a je potřeba neúnavně pracovat na tom, aby byl stabilní, soběstačný a udržitelný. Víme, které věci jsme podcenili, ale i to, že jsme se s řadou problémů dokázali vyrovnat. Rychle jsme například zjistili, jak klíčový je význam zahradníka/ů. Bez člověka, který dělá tuto práci naplno, srdcem, zodpovědně a samostatně, nelze fungovat. Není tedy divu, že zahrady se etablovaly z řad členů. Původní koordinační skupina se po dvou letech prakticky rozpadla a na chodu to bylo citelně znát. Nová koordinační skupina nyní pracuje na zlepšení organizace po všech stránkách. Potřebujeme lépe organizovat závozy, protože se stává, že je nakonec zajišťuje pár jedinců. Velké mezery máme v komunikaci, která je klíčová pro fungování komunity. Je mnohem náročnější, než jsme očekávali, a přitom ji zatím zajišťujeme dobrovolnický. Zlepšovat se musíme jako zaměstnavatelé a hledáme cesty, jak zajistit práci a příjmy alespoň zahradníkům po celý rok. Stále se učíme a zlepšujeme se jako zahrady. Naše pole potřebuje několik let na to, aby se ozdravilo a nastala rovnováha. Zkušeností a našťěstí i nápadů na zlepšování máme mnoho a já osobně obojí ráda předávám dalším lidem. Však i proto jsme KomPot zakládali – abychom mohli mít příklad, jak může komunitní hospodářství fungovat v praxi.

KomPot je náročnější cesta pro všechny – vyžaduje obrovský vklad do komunikace, spolupráce i fyzické práce. Mnoho rozhodnutí musí projít někdy až úmorně dlouhými diskusemi a někdy cítím únavu z nekončící práce fyzické i duševní. Ale když na konci takového procesu vidím člověka, který rozhodnutím vnitřně rozumí, stojí to za to. Společenství nás učí a utváří. Jsme více v krajině a spolu, učíme se ohleduplnosti. Zdá se, že je to cesta nejen k lepším potravinám, ale i k naší vnitřní proměně a posunu celkového uvažování.

8

Vzdělávání a osvěta o souvislostech jídla, krajiny a světa

Záznam z diskuse, kterou vedly Tereza Čajková, Vratka Janovská a Šárka Krčílková.
Zapsaly Tereza Čajková, Vratka Janovská
a Šárka Krčílková.

*Vzdělávání
zvnitřnění hlubin duše
a snění tišin až tíše
tušení kreslí tuší
co miluje od duše k duši*

Vratka Janovská a Šárka Krčilková představily nově založený krajinářský spolek CoolLAND (www.cooland.cz) a Life Sciences Film Festival <http://www.lsff.cz/>, který pořádá Česká zemědělská univerzita v Praze. Martin Kříž hovořil o přístupu k environmentální výchově a široké nabídce vzdělávacích programů na středisku ekologické výchovy Chaloupky (www.chaloupky.cz). Tereza Čajková představila filmový festival o globálních souvislostech produkce potravin Země na talíři (www.zemenataliri.cz) a nový vzdělávací projekt Menu pro změnu. Tomáš Uhnák z Ekumenické akademie uvedl jako příklad samoorganizace studentů program Fair Trade škola, ve kterém studenti pořádají vzdělávací akce pro své spolužáky a okolí.

Na otázku z diskuse: „Jak oslovit širší skupinu lidí, aby se nejednalo o uzavřený kruh?“ nabízely odpověď například následující aktivity:

CoolLAND (představily Vratka Janovská a Šárka Krčilková)

CoolLAND je spolek krajinářů spojených s Fakultou životního prostředí, ČZU v Praze, jejichž posláním je probudit zájem o venkovskou krajinu a vše, co s tím souvisí. Soustředíme se na vzdělávání a osvětu široké veřejnosti. Naším zaměřením jsou komunitní projekty ve spojení s ochranou přírody a krajiny, šetrným hospodařením a rozvojem venkova. Zajímáme se aktivně o podporu ekologického zemědělství, zvýšení biodiverzity a zlepšení kvality života na venkově. Podporujeme ty, kteří hospodář s respektem k půdě a krajině. Cesta do krajiny vede i kolem vás.

V rámci CoolLAND jsme také založili vlastní KPZ (komunitou podporované zemědělství). Vznikli jsme v dubnu 2015 a v současné době máme 36 členů. Vytvořili jsme partnerství se zemědělcem Karlem Tachecím (www.tacheci.cz), od kterého pravidelně odebíráme zeleninu a ovoce jedenkrát týdně od května do listopadu. Máme dvě odběrná místa ve spřátelených kavárnách v Karlíně (Havran Café) a na Suchdole (Kravál na větvi). I v rámci naší KPZ se snažíme o šíření informací o KPZ, potravinové soběstačnosti a jak to vše souvisí s ochranou přírody a krajiny. Z toho důvodu jsme založili blog: blog.cooland.cz. Jsme také součástí evropské skupiny CSA Research Group (www.urgenci.net), jejímž cílem je podporovat komunitou podporované zemědělství a potravinovou soběstačnost napříč Evropou.

Menu pro změnu (představila Tereza Čajková)

V jakém prostředí a v jaké společnosti chceme žít? A proč tato témata souvisí s naším jídlem? Takové otázky si klade projekt „Menu pro změnu“, který od roku 2015 rozvíjí vzdělávání o zodpovědné spotřebě potravin v Ekoškolách v devíti zemích EU. Cílem je zkoumat v průběhu celého školního roku souvislosti mezi původem potravin, změnami ve společnosti a životním prostředím i kvalitou našeho života. Ptáme se přitom, co máme na talíři, odkud naše potraviny pochází, kdo a jakým způsobem je produkuje, a koho při koupi jídla vlastně podporujeme. Výzkumníky jsou samotní žáci a studenti, kteří navrhuji příklady odpovědných změn na svých školách i doma a seznamují s nimi veřejnost. Projekt „Menu pro změnu“ vede analytické centrum Glopolis. Programy zodpovědné spotřeby potravin proběhnou na 550 školách v České republice, Polsku, Litvě, Chorvatsku, Rumunsku, Bulharsku a na Slovensku, Slovinsku a Maltě.

9

Permakultura a potravinová soběstačnost

Záznam z diskuse, kterou vedla Helena
Vlašínová a Katka Pazderů.
Zapsaly Katka Pazderů a Helena Vlašínová.

*Kouskem sebeusebrání hrani
beze zbytku sebehrané v naplnění
a nitro odhalené bezehlasu
hloubkou naplněné v klasu
a zrající klasy znící
Milující hlasy zpívající
Opěvují bytosti dávající, krásu
Milosti člověka hlasuznění
bezhlesu znící*

Cílem diskuse bylo zaujmout k tomuto tématu společné stanovisko a také seznámit účastníky s aktivitami organizace PermakulturaCS, pomáhajícími lidem v cestě k potravinové soběstačnosti.

V úvodu jsme si vzájemně sladili představy o tom, co je to permakultura. Ivana vnímá permakulturu v širším měřítku jako zdroj poznání, jak funguje ekosystém. Považuje za důležité, aby se společnost dokázala inspirovat z permakulturních postojů a využít je pro vlastní transformaci. Ostatní se pak soustředili především na permakulturní pozemky. Honza vidí permakulturu jako systém, kde člověk není v podstatě důležitý a téměř nezasahuje – na rozdíl od biodynamického zemědělství, kde člověk je hlavně pečovatel o zemi. Podle názoru Hely se úloha člověka v permakultuře podceňuje, spolupráce s přírodou neznamená nechat vše na přírodě. Člověk je tu důležitý jako pozorovatel a pomocník, ale je pravda, že se nesnaží přírodě vnutit svoji představu. Permakultura je založena na pochopení, že přírodní systémy jsou dokonalejší než ty lidské, a respektuje je. Proto se může stát, že na permakulturním pozemku zdánlivě převládá divočina. Úloha člověka spočívá v promyšleném seskupení jednotlivých prvků do funkčního celku. Navíc je tato úloha zakotvena ve třech pilířích (etických principech) permakultury, kde *péče o Zemi* je kladena na stejnou úroveň jako *péče o lidi* a je jištěna ještě *spravedlivým rozdělováním*, tedy převzetím odpovědnosti za svůj život ve vztahu k širšímu celku (jinými slovy je tu snaha brát si jen tolik, kolik potřebujeme).

Výsledkem permakulturního hospodaření je tedy vždy zlepšení půdy i prostředí, nikdy ne jeho vyčerpání. V *péči o lidi* je zakotveno kromě bezpečí i zajištění základních potřeb, ke kterým patří soběstačnost v potravinách. Shodli jsme se v tom, že permakultura u nás je více rozšířena jako zahradnický systém, zabezpečující zejména potřeby rodiny na místní úrovni, a ne jako produkční zemědělství v širším měřítku, i když příkladem širšího využití je například propojení lesnictví a zemědělství (*agroforestry*). Katka vidí permakulturní zahradu nejen jako „zdrojovnu“, ale také jako „část duše“, místo pro relaxaci. Rozebrali jsme i základní permakulturní postoje a principy, například zónování a sektorovou analýzu.

Dále jsme se zaměřili na pojem „potravinová soběstačnost“. Honza vnímal pojem soběstačnost jako mírně negativní, spojoval si ho s vyčleněním ze společnosti a jistým druhem morálního sobectví, ale vysvětlili jsme si, že soběstačnost není jen individuální. Soběstačnost může být i komunitní, nebo dokonce regionální, záleží na počtu lidí, kteří zdroje sdílejí. Shodli jsme se, že není nutné ani smysluplné si všechno vypěstovat. Sdílením zdrojů (a přebytků) může být dosaženo většího propojení mezi lidmi a dokonce zvýšení osobní soběstačnosti.

Možným způsobem sdílení je i sdílení informací prostřednictvím knih a webových stránek. Hela seznámila ostatní s právě vydanou publikací o Potravinové soběstačnosti i s možností zapojit se do tvorby dalších sborníků a využití množství informací na webu PermakulturaCS.

Zdroje k dalšímu studiu:

Kolektiv autorů, 2014: Potravinová soběstačnost - sytící plodiny - jak se uživit bez dřiny. Vydavatelství PermakulturaCS

Webové stránky spolku PermakulturaCS: www.permakulturacs.cz

časopis *Klíčová dírka*, vydávaný spolkem PermakulturaCS, zejména č. 1 (roč. 7) 2010 (téma čísla: Agrolesnictví).

10

Vlastník versus nájemce zemědělské půdy

Záznam z diskuse, kterou vedly Vraťka Janovská a Šárka Krčílková.

Zapsala Šárka Krčílková ve spolupráci s Vraťkou Janovskou.

*Proniknutí k jádru
Hledání cesty k jádru společnému
přihrání lokty k dobru skutečnému
a hra životní milosti k milosti
svobodné hledání ve společenské nutnosti*

Česká republika patří mezi státy s extrémní fragmentací vlastnických parcel. Co to znamená? Pozemky jsou často malé, nepřístupné a mají nevhodný tvar pro zemědělské hospodaření. Navíc během éry komunismu byly vazby zemědělců k vlastní půdě násilně zprůtrhány. Díky tomu na svém dnes hospodaří jen malá část vlastníků (18 %), a zbylá většina je okolnostmi nucena půdu pronajímat. V České republice (ale nejen u nás) tak dochází k paradoxní situaci: na jedné straně zde existuje velký počet vlastnických parcel a ještě větší počet vlastníků, na straně druhé půdu obhospodařuje podstatně méně uživatelů, většinou nájemců, kteří hospodaří na velkých půdních blocích. Tento trend už má také svůj vědecký název *farmland rental paradox*. Je považován za nový způsob degradace půdy a ukazuje se, že z dlouhodobého hlediska má negativní vliv jak na stav zemědělské půdy a hospodaření v krajině a její stabilitu, tak i na rozvoj venkova a tedy společnost jako takovou.

Jedním z důsledků velkoplošného zemědělského hospodaření je ztráta lidského měřítka krajiny. Cítí to snad každý, kdo se sám někdy ocitne v krajině rozlehlých lánů, a přitom ani nemusí přesně vědět proč. Člověk se totiž ocitá v jakémsi sterilním, unifikovaném a umělém prostředí. Tísňivý pocit ze ztráty lidského měřítka dobře vystihuje Jaroslav (Svobodný statek na soutoku, o.p.s.): *„Když já, jako zemědělec, přijdu k 300 hektarovým poli a podívám se na něj, jsem bezradný. Vím, že mám jen dvě ruce a jedno srdce a jen já sám stojím před tím nekonečným lánem. Vím, že ho nemohu obdělávat sám vlastníma rukama, mám jen dvě možnosti. Buď k tomu potřebuji desítky lidí, nebo musím použít stroj. A přistupovat k půdě a ke krajině jako stroj? To není dobré ani pro krajinu ani pro člověka.“* **Je nutné vrátit do krajiny lidské měřítko.**

Mluví se o tom, že jednou z cest, jak vrátit do krajiny lidské měřítko, je podpora vlastnického hospodaření. Diskuse ukázala, že situace je ale mnohem složitější. Existují zde vlastníci, kteří by chtěli začít hospodařit, ale neví jak, nebo naráží na řadu překážek, které je odrazují. Dále je zde velká skupina vlastníků, kteří o hospodaření zájem nemají, často ani netuší, kde se jejich pozemek nachází a co se s ním děje. Nutit takové vlastníky do hospodaření by nepřineslo žádný pozitivní efekt. Jak dodává Vratka: *„Na půdě nemusí bezpodmínečně hospodařit pouze vlastník, může ji pronajmout nebo poskytnout někomu dalšímu, ten však musí hospodařit šetrně.“* Zodpovědný nájemce může být za určitých okolností lepší hospodář než nezodpovědný vlastník. Nejde tedy jen o samotnou podporu vlastnického hospodaření, ale o nastavení takových podmínek, které zajistí ochranu půdy a dalších přírodních zdrojů, ať už v krajině hospodaří kdokoli. Například **pokud vlastník půdu pronajímá, měla by být v nájemní smlouvě zakotvena povinnost nájemce hospodařit způsobem šetrným k půdě a krajině** (<http://knihovna.vumop.cz/documents/878>). Diskutující se shodli, že v tomto ohledu **je nutné posílit a podporovat uvědomění si vlastní zodpovědnosti za zdroje, které vlastními či využívají, a to nejen na straně vlastníků a nájemců, ale i na straně spotřebitelů.** Jak komentuje Hanka: *„Máme zodpovědnost udržovat tyto zdroje živoucí.“* **Proto je nutné pěstovat v lidech vztah k půdě a krajině už od malíčka. Hledat a ukazovat dobré příklady. Péče o krajinu při tom musí probíhat v diskusi a spolupráci napříč různými profesemi, ať už se jedná o zemědělce, urbanisty nebo krajináře.**

Lidské měřítko do krajiny mohou vrátit drobní zemědělci. **Jak ale umožnit přístup k půdě lidem, kteří chtějí začít sami hospodařit?** Vlastníci často ke svému pozemku nemají reálné přístup a zároveň neví, jak se svých práv domoci. Z diskuse vyplynulo, že v tomto ohledu je nezbytné **vytvořit síť poradenství a právní podpory, která poskytne vlastníkům pomoc i potřebné informace.** To ale neřeší problém drobných zemědělců, kteří žádnou půdu nevlastní a nemají ani dostatek prostředků na koupi vlastního pozemku. **Nelze se inspirovat v zahraničí?** V anglosaských zemích například hojně fungují různé typy komunitního vlastnictví. Vlastníkem půdy nebo celé farmy je spolek, který

ji poskytuje třeba právě začínajícím zemědělcům a podmínkou může být určitý typ hospodaření ohleduplný k životnímu prostředí. Situace u nás je však jiná. Ačkoli zde také existují pozemkové spolky, nejsou rozšířené v takové míře. Obecně zde panuje nedůvěra vůči jakékoliv formě komunitního vlastnictví, což je dáno historickým kontextem a negativními zkušenostmi. Citlivá je otázka zemědělského družstevnictví, kterou si většina lidí spojuje s érou totality a násilné kolektivizace. Z těchto důvodů může být přenášení zahraničních vzorů do našeho prostředí obtížné. Přesto existují dobře fungující příklady, na které je třeba upozorňovat. Jedním z nich je obecně prospěšná společnost Svobodný statek na soutoku, který provozuje biodynamické zemědělství a jehož záměrem je mimo jiné ozdravení krajiny, společnosti a postavení zemědělce. Hospodářství, o které se stará komunita, je ve vlastnictví statku, půda pro hospodaření je zapůjčena od občanského sdružení Camphill České Kopisty. Statek prosperuje a pozitivně ovlivňuje i dění ve svém okolí.

11

Kritické kolektivní mapování

Aktivitu vedla Magdalena Heuwieser.
Podle poznámek Magdaleny Heuwieser
upravila a přeložila Naďa Johanišová.

*Začátek směny
V Společném utváření
a individuální mění
v společné naplnění
a hloubka ponoření
spočívá v lpění
a sebe proměnění*

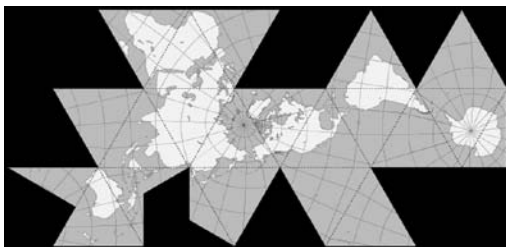
Během tohoto setkání jsme využili metodu kritického kolektivního mapování, abychom si ujasnili existující problémy, alternativy a možnosti vzájemné spolupráce a síťování v ČR ve sféře potravinové suverenity. Následuje shrnutí obsahu setkání.

1. Hra

Začali jsme s „mapováním vlastním tělem“ v rámci místnosti. Všichni se rozmístili po místnosti, nejprve podle kontinua „cítím se skvěle - cítím se špatně/unaveně“, poté podle toho, kde žiji.

2. Krátký úvod ke kritickému kolektivnímu mapování (critical collective mapping)

Mapy znázorňují náš pohled, perspektivu, z níž hledíme na náš svět, na krajinu, zemi atd. Například lze říci, že mapy vymysleli Evropané, aby mohli ovládnout a kolonizovat jiné oblasti světa. To je stále ještě patrné, když se podíváme na ty nejběžnější mapy světa. Mapy nikdy nejsou objektivní, vždy ukazují to, co kartograf chtěl nebo byl schopen ukázat. (Takže: nikdy nevěřte mapě, kterou jste nestvořili sami! Stejně jako nikdy nevěřte statistice, kterou jste nevyzkoumali sami!).

Velmi běžná mapa vlevo ukazuje Evropu uprostřed světa. Grónsko se tu zdá být obrovské oproti Jižní Americe. Mapa vpravo naopak nerozlišuje „nahore“ a „dole“ a ukazuje skutečné dimenze světadílů a zemí. (Zdroj mapy vpravo: [www.commonswiki.org](http://www.commonswiki.org/wiki/File:World_map_projection.png)_Autor: Eric Gaba, User: Sting).

Cílem kritického mapování je společné vytvoření vlastní mapy. Je to užitečný a tvořivý způsob, jak se navzájem poznat, diskutovat, objevovat a sdílet znalosti a nápady či jak vytvořit společný projekt. Není vždy nutné použít skutečnou mapu země nebo města. Tak např. lze použít mapu, kde hlavní orientační body budou řeky a města, nikoliv státní hranice. Kritické mapování může také být totožné s „mapováním vlastním tělem“ (*body mapping*), zmíněným výše, nebo mít podobu brainstormingu.

Hlavním cílem mapování je samotný proces. Proto čím více na to máte času, tím lépe. Samotná výsledná mapa není to nejdůležitější, i když samozřejmě ji lze ofotit, namnožit a distribuovat, digitalizovat atd.

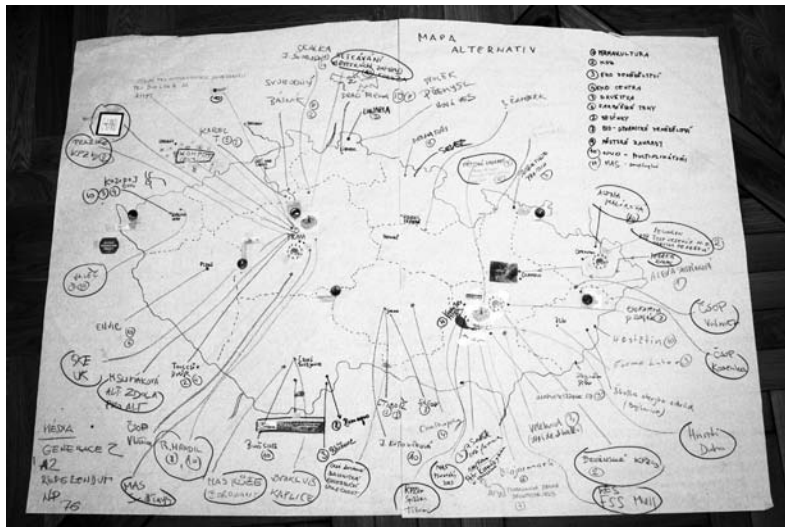
3. Co je ke kritickému kolektivnímu mapování potřeba?

- » velká plachta (plachty) bílého papíru nebo již existující velká mapa či mapy (lze vyrobit pomocí projekce)
- » barevné tužky či fixy
- » nůžky, lepidla, barevné papíry
- » ideální: předpřipravené symboly
- » letáky, časopisy apod., které lze rozstříhat

4. Co můžeme mapovat, tj. zaznamenat do mapy/map?

1. mapovat sami sebe: odkud pocházíme, kde žijeme, kde jsme aktivní, v jaké iniciativě či organizaci
2. mapovat, jaké jsou bariéry, problémy, které brání rozkvětu potravní suverenity (buď obecně nebo pro specifické regiony či místa)
3. mapovat, které známe lidi, farmy, organizace, iniciativy, existující sítě, s nimiž by bylo možné navázat spolupráci

V případě, že lze této aktivitě věnovat více času, je možné jít do větších detailů. Viz startovací otázky Nyéléni, zatím pouze v němčině: <http://nyeleni.de/wp-content/uploads/2015/02/Trigger-Questions-fuer-WS-Sonntag.pdf>

5. Užitečné tipy

- » Nepiště toho příliš do mapy samotné. Je možné z mapy vést čáry na bílou tabuli a podrobnosti uvést na ní.
- » Do mapy pište vždy jen v jednom směru tak, aby pak bylo snadnější to přečíst.

6. Zpětná vazba a další náměty po skončení mapování

- » Některé účastníky překvapilo, že na některých místech mapy se objevila spousta kontaktů na alternativy a zajímavé organizace či lidí. Jiná místa zela prázdnotou, což naznačuje, že je třeba zjistit, na koho se vlastně v těch oblastech můžeme obrátit.
- » Mapy lze pravidelně doplňovat, zároveň lze metodu použít pro další setkání nebo v rámci setkání s místními komunitami a skupinami.
- » Někteří byli toho názoru, že by bylo dobré mít i digitální mapu, jiným vyhovovala „živost“ kreslené mapy a zdůrazňovali užitečnost samotného procesu mapování.

Odkazy:

Mapovací skupina v Německu: www.orangotango.info

Mapovací skupina v Argentině: iconoclasistas.net

12

Lobbying a podpora prospěšná místním (eko)zemědělcům

Záznam z diskuse, kterou vedli
Tomáš Uhnák a Ivana Sládková.
Zapsali Tomáš Uhnák
a Ivana Sládková.

*Společný souzvuk v nečinnosti
a přec je dozvuk do činnosti
a prostota života jistotosti
hledání smyslu společnosti
kde všichni jsme spoluhosti
stále ve společné přítomnosti*

V tomto programovém bloku jsme diskutovali zejména o tom, jak pomáhat s prosazováním témat potravinové suverenity a také jak upozorňovat na negativa spojená s konvenčním zemědělstvím. Dále jsme se zabývali tím, kdo a jak dnes pracuje na podpoře drobných zemědělců, co usnadňuje zavádění a fungování nových způsobů kolektivního zemědělství (alternativ, komunitních modelů hospodaření typu komunitou podporované zemědělství - KPZ) ze strany politické reprezentace a jak tuto podporu můžeme svou aktivitou zlepšit.

Tomáš v úvodu upozornil na to, jaký význam přikládá komunikaci s vládními strukturami. Vysvětlil, že vytváření a šíření alternativních způsobů hospodaření „zdola“ se jeví jako nutnost, přičemž je nevyhnutelná jistá míra autonomie a možnost definování si vlastních postojů mimo zavedená schémata. Proto aby začaly být nové způsoby hospodaření (jako je například KPZ) lépe dostupné a aby se na jejich tvorbě mohla podílet celá společnost, je však podle něj potřeba podpora státu. Podle Tomáše by také bylo vhodné vytvořit plnohodnotný zastupitelský orgán, který by nejen upozorňoval na negativní dopady konvenčního zemědělství, ale především navrhoval alternativy. A to z toho důvodu, že: „Státní politika tvorby norem, přerozdělování financí atd. je dlouhodobě utvářena zájmy několika jak nadnárodních, tak domácích hráčů. Silná lobby na národní i evropské úrovni dnes výrazně ovlivňuje rozhodovací procesy. S jistotou však lze tvrdit, že tyto procesy a důsledky z nich vyvozené neslouží ani široké veřejnosti, ani životnímu prostředí.“

Položil tedy účastníkům dvě otázky:

- 1) Zda a jak organizovat drobné zemědělce, farmáře, KPZky atd. ve snaze vytvořit společnou „zastupitelskou platformu“?
- 2) Jak vytvářet nátlak na státní organizace a vládu ve snaze, aby rozpoznala negativa a napomáhala tvorbě a šíření alternativ?

Všichni se shodli na tom, že je potřeba vytvářet vhodné podmínky pro malé producenty, protože zatím jsou pravidla tvořena těmi „velkými“. Velké firmy mají svoje lobbyisty a agentury. Malí producenti se potřebují propojovat, vytvářet řetězce. A zdůrazňovat vlastní výhody, z nichž jednou je například blízká cesta od výrobce ke spotřebiteli.

Padla otázka, jak je vnímáno KPZ z pohledu daní. Z hlediska zdanění není KPZ nijak odlišné od běžného zemědělského podnikání. Zemědělec své příjmy získané v KPZ daní totožně jako jakýkoliv jiný prodej své produkce a podílníkům vystavuje daňové doklady stejně jako ostatním zákazníkům. Martin H. však upozornil na to, že KPZ může pro svou nestandardnost být mylně vnímáno jako zdroj daňových úniků. Proto je třeba průhlednost a jasná komunikace s úřady. Ke komunikaci zaznělo, že se mnohdy daří komunikovat s regionálními zastupitelstvy. Co se týče role státu, ten by měl být nejen mediátorem, ale měl by vytvářet i právní rámec pro nově vzniklé alternativy.

Velkým problémem se ukázaly být přísné hygienické normy. Ačkoliv EU nedefinuje striktně hygienické normy, máme v ČR vlastní principy, které ovšem diskriminují ty nejmenší producenty. Tady mohou pomoci konkrétní příklady (např. výroba a zpracování mléka drobnými chovateli), na kterých lze ukázat, co a jak musí a nesmí být. Alena poznamenala, že u nás dominuje kontrolní přístup a přísná regulace, pravidla převažují. V systému není prostor pro důvěru. Co by pomohlo, je výchova veterinářů, aby uměli zohlednit místní potřeby.

Ivana se zajímala o to, jaké existují platformy, sdružení atp., které se podpoře drobných producentů již dnes věnují. Podařilo se jich jmenovat celou řadu:

- » Svaz farených zpracovatelů (pan Ivan Hrbek)
- » Svaz ekologických zemědělců
- » Frank Bold - dříve Ekologický právní servis
- » PRO-BIO (předseda Zdeněk Perlinger, může dát podnět na ministerské úrovni)
- » Jiří Urban, Ústřední zkušební ústav zemědělský
- » Asociace farmářských trhů – paní Sedláčková (nejsou s nimi zatím zkušenosti)
- » Agrární komora (je však pro velké firmy)
- » zahrádkáři (Svaz zahrádkářů), mikroprodukce
- » Ústav zemědělských informací a ekonomiky (ÚZEI)
- » AMPI (Asociace místních potravinových iniciativ), poradenství a lobbying

Diskuse účastníků pak přinášela náměty na konkrétní změny, které by pomohly drobným producentům. Jedním z nich byl návrh, aby ministerstvo zemědělství zřídilo orgán vyhodnocující a analyzující dopady zemědělství na zaměstnanost a životní prostředí. Dále zazněl návrh na zřízení pozice „ombudsmana“, který by se věnoval úpravám legislativy, zohledňoval potřeby biozemědělců apod. Dalším podnětem bylo provedení koncepčního průzkumu zahraničních modelů, který by vyhodnotil, co je dobré a co funguje. Tomáš přišel s inspirací ze sousedního Polska, kde nemusí drobní zemědělci platit zdravotní a sociální pojištění (což zde platí plošně pro osoby s nižšími příjmy).

K doporučením patřila i medializace témat ekologické zemědělství, s cílem dostat je více do povědomí veřejnosti. Z toho vyplynul pokyn všem, aby psali více osvětových článků, navštěvovali televizní a rozhlasové pořady atd.

Velkým tématem bylo vlastnictví půdy, neboť vlastník má za svou půdu zodpovědnost – a pokud svou půdu např. pronajímá, může do smlouvy zařadit podmínky pro nájemce (například že nesmí používat pesticidy). Za problém byla označena možnost odkupu půdy zahraničním vlastníkem - dnes tvoří zahraniční vlastníci 4 % majitelů české půdy také proto, že je u nás relativně levná. Zaznělo, že existují Zásady správné zemědělské praxe (ÚZUS), ale nedodržují se. Naďa uvedla příklad z 20. let minulého století v ČSR, kdy existovalo v rámci pozemkové reformy tzv. zastopování – šlo o pravidlo na úrovni státu, že jeden vlastník může mít maximálně cca 400 hektarů půdy. Vlastníci, kteří vlastnili větší plochy pozemků, museli tyto pozemky prodat. Stát pak garantoval úvěry kampeliček na koupi pozemků drobnými zemědělci.

Vratka svůj vstup věnovala významu vzdělávání a jeho možnostem přispět ke změně. Doporučuje oslovovat vlastníky půdy, vzdělávat je ve správném využívání půdy, vysvětlovat, proč by půdu neměli prodávat investičním společnostem. Hela potvrdila, že co se týče výuky na agrofakultách, je situace špatná. Sama ze své iniciativy na Mendlově univerzitě v Brně zavedla volitelný předmět Permakultura.

Důraz na změnu ve vzdělávání se stal hlavním tématem závěru diskuse. Konkrétně byla zdůrazňována potřeba tlaku na vysoké zemědělské školy za změnu priorit a náhledu na zemědělství, je potřeba mnohem více vzdělávat v oblasti ekologického zemědělství. Co ještě pomáhá, to je aktivizace studentů. Co je stále nedostatečné, to jsou kvalitní vzdělávací programy pro základní školy, ale třeba i program pro začínající hospodáře. Tady by pomohlo zřízení webové stránky s řadou informací, mimo jiné s informacemi pro majitele půdy, kteří nevědí, co s ní, a nechtějí hospodařit. Tím by se jim zprostředkovala možnost nabídnout svou půdu drobným začínajícím zemědělcům.

13

Adresář farmářů a další propojování potravinových iniciativ

Záznam z diskuse, kterou vedli Klára Havlová a Honza Valeška.

Zapsali Klára Havlová a Honza Valeška.

*Krájí se v kraje
a jak sníh taje
sníh je co v srdci tuhne
a krájí si co slzou zvlhne
krajino rozkrájená
kroj jako žena
slzami obestřená*

Cílem diskuse bylo zhodnotit možnosti propojování jednotlivých potravinových iniciativ a blíže se zaměřit na nástroj propagace místních potravin – adresáře farmářů/bedýnek/KPZ apod. V souvislosti s adresáři farmářů jsme se zaměřili na tyto otázky:

- 1) Pro koho jsou/měly by být tyto adresáře určeny (či další on-line zdroje informací o místech distribuce místních potravin), komu mají pomáhat.
- 2) Jaké jsou možnosti ke sjednocení podobných nástrojů.
- 3) Jakým způsobem zajistit jejich plnění a aktualitu. Dalším cílem bylo identifikovat potenciální „multiplikátory“ a spolupracovníky k rozšiřování témat obsažených v potravinové suverenitě.

Adresáře farmářů/bedýnek/KPZ a podobné mapy jsou především nástrojem sloužícím spotřebitelům k orientaci v nabídce/možnostech nákupu místních potravin. Pro samotné zemědělce často nejsou zajímavé a nevidí jejich přínosy – zejména proto, že nepotřebují další odbytí a/nebo nechtějí být medializováni (případně spojení s nějakou organizací/provozovatelem adresáře) a/nebo nechtějí žít ve virtuálním světě (nemají vztah k on-line médiím).

Problémem je také četnost a roztržitost různých podobných adresářů. Ideálem by bylo propojit stávající adresáře (Hnutí Duha, Ekologický institut Veronica atd.) do jedné databáze nebo platformy, kterou by plnily všechny organizace současně a zároveň by byla možnost přidávat položky i běžnými uživateli. Například v Německu funguje iniciativa, která vymýšlí technické řešení propojení různých mapových databází a podkladů do jednoho rámce.

Nápad

Zmapování situace (výzkum mezi spotřebiteli/farmáři, návrh ideální podoby takového typu informačního nástroje aj.) i návrh technického řešení propojování jednotlivých nástrojů pod jednu platformu mohou vypracovat také studenti v rámci svých diplomových prací. Například katedra geoinformatiky na Mendelově univerzitě by mohla pomoci s mapováním toho, co kdo dělá za data, navrhnout jejich propojení, případně vytvořit systém jejich sběru apod. - formou diplomových prací (kontakty může zprostředkovat Šárka K.).

Návrhy k propojování adresářů

Nejjednodušší cestou je oslovení dalších správců podobných adresářů/map a koordinace aktualizací a prolinkování webových adresářů mezi sebou. Dalším krokem, pokud toto bude fungovat, je debata o vytvoření jedné mapy, případně zastřešujícího portálu. V tomto kroku mohou právě pomoci studenti v rámci diplomových prací, důležité je také začít získávat zpětnou vazbu od uživatelů, a to koordinovaně a záměrně (např. informace ze statistik návštěvnosti, ale třeba i šetření mezi uživateli internetu, případně mezi zemědělci). Dalším významným krokem je společná propagace existence a obsahu adresářů.

Dále jsme na semináři identifikovali další potenciální spolupracující potravinové iniciativy, viz mapa (foto z kritického mapování).

Pozn. N. Johanisové při editaci: „multiplikátory“ jsou skupiny lidí nebo instituce, u nichž lze předpokládat, že nějakou informaci, zkušenost apod. předají dále ve znásobené podobě. Jako o multiplikátorech se často hovoří například o učitelích či novinářích, záleží ovšem na konkrétním tématu či projektu.

14

Městské zemědělství a zahrady

Záznam z diskuse, kterou vedla
Lucie Sovová.
Zapsala Lucie Sovová.

*Sociální byti
kam směřuje něžnosti cesta
kde miluje přítomnost místa
tam směřem k cíli něhy
kde láska žije a taví sněhy*

Většina městských sídel je závislá na dovozu potravin, a tím i zranitelná. Pěstování potravin ve městech tak posiluje jejich potravinovou soběstačnost. Zkracování přepravní vzdálenosti zároveň snižuje spotřebu energie a materiálů na dopravu, balení, skladování, chlazení nebo zpracování potravin. Zahrady a městské farmy mají také funkci jako zelené plochy - zlepšují životní prostředí měst a mohou sloužit k řešení některých sociálních problémů. Přínosy městského zemědělství se podrobně zabývá nizozemská organizace RUAF Foundation (Resource Centres on Urban Agriculture and Food Security).

Optikou potravinové soběstačnosti a udržitelné produkce potravin ve městech se můžeme dívat i na zahrádkářské kolonie, které jsou v Česku stále rozšířené. Skutečnost je ale jiná – osady se často ruší, navzdory tomu, že k nám v posledních letech pronikají trendy odpovědné spotřeby a udržitelné produkce potravin. Většina mediálně atraktivních alternativ (komunitní zahrady, komunitou podporované zemědělství) se inspiroje západní Evropou. Česká tradice naopak zůstává na okraji zájmu, nejspíš i vlivem negativních konotací z dob socialismu.

Potenciál zahrádkářských kolonií a městských zahrad pro produkci potravin je přitom nezanedbatelný, jak zjistila Lucie ve své diplomce: v Brně na Kraví hoře pokryla úroda ze zahrad průměrně třetinu spotřeby domácností respondentů. Zobecnění výsledků výzkumu navíc ukázalo, že by Brno teoreticky mohlo být v produkci ovoce a zeleniny soběstačné – spotřebu tamních domácností by co do množství dokázala pokrýt jen polovina stávajících zahradních ploch.

V diskusi hledáme způsoby, jak změnit vnímání zahrádkářských kolonií a zapojit je do debat o alternativní produkci potravin. Zároveň přemýšlíme, jak podpořit environmentální uvědomění a šetrné hospodaření zahrádkářů. Z výzkumů totiž vyplývá, že mnozí z nich běžně používají průmyslová hnojiva a pesticidy. Jednou z cest je šířit osvětu v médiích, např. časopisy *Zahrádkář* a *Zahrádky a zahrady*. Hela do podobných periodik dlouhodobě přispívá, její články o přírodní zahradě jsou ale pořád v menšině, vývoj postupuje pomalu. Stejně vidí svoje přednášky v zahrádkářských osadách. Aktivní a ekologicky uvědomělí zahrádkáři jsou v osadách často osamělí proti tlaku okolí – mohli by se propojit a vzájemně se podporovat.

Jedním z argumentů pro rušení osad je jejich uzavřenost a exkluzivita, často se mají nahrazovat veřejnými parky. Karolína uvádí dobrý příklad zahrádkářské kolonie na Libeňském ostrově, kde je volně přístupná hospoda. Naďa namítá, že oplocení osad zároveň zaručuje bezpečné prostředí, zmiňuje zkušenost z pražské zahrady Na Smetance, která funguje jako alternativa k Riegrovým sadům – volně přístupným, ale plným výkalů a střikaček. Ekologické přínosy zeleně ve městě navíc nejsou omezené plotem.

V Brně hospodaří většina zahrádkářských kolonií na pozemcích vlastněných městem, kde dostávají pouze krátkodobé nájemní smlouvy. Podle Standy je ale aktuálně dobrá politická situace k tomu, aby se postavení osad stabilizovalo (nové vedení města, projednávání územního plánu). Navrhuje, že mohou pomoci právníci z Frank Bold. Hela zmiňuje strategii měření kvality života v Brně, do které by snad bylo možné zahrádky zahrnout. Výměnou za dlouhodobější pronájem pozemků by například zahrádkáři mohli být smluvně zavázáni k ekologickému hospodaření. Méně direktivní je varianta, kdy chemické prostředky může aplikovat jenom školená osoba.

Závěrem Naďa zmiňuje povinnost britských měst rezervovat plochy pro zahrádkářství – každý, kdo chce, má právo získat pozemek pro pěstování potravin (tzv. *allotments*). Zahrádky tak nejsou vnímány jako řešení hmotné nouze ani jako exkluzivní zábava několika vyvolených, ale přímo se vztahují k potravinové suverenitě.

15

Proměny a společnosti: kultura a morálka ve společnosti

Střípky z diskuse, kterou vedli Jaroslav Lenhart, Alena Malíková a Ivana Sládková. Zapsali: Šárka Krčílková, Jaroslav Lenhart, Alena Malíková a Ivana Sládková.

Společenství na Zemi

*stahování z kůže sama sebe
odkryvání může spojit kolem
tichostí naslouchání, které vede
milosti prohlédání horem dolem
spojitost jedolitá a v ní svítá
možnost je skrytá, smyslem nepokrytá*

Jaroslav hovořil o tvorbě společenství na Zemi, společenství se Zemí: „Mluvim ze své zkušenosti z Camphillu v Českých Kopistech, kam jsem přišel a učil se žít ve společenství. Na Zemi jsme lidé a společně tvoříme. Každý z nás je individualita, schopná tvořit jiným způsobem. Důležitá je vzájemná důvěra, uměním je vzdát se toho svého a porozumět druhému. Každé společenství hledá svoji společnou řeč, která je nezbytná pro jeho fungování, vzájemné dorozumění.“

„Jaký je rozdíl mezi konvenčním a bio zemědělstvím? Trvalo mi dlouho, než jsem se naučil vnímat ty neviditelné rozdíly mezi kvěťákem, který si vypěstuju sám, a tím, který vypěstuje můj soused, konvenční zemědělec. Bezpečně je rozeznám. Náš kvěťák má jinou náladu a také má na poli sice malé, ale přesto své místo. Na rozdíl od kvěťáku souseda, který má své místo jako voják v poli.“

Lidé lidem

*Přinést druhému kousek sebe
umění se rozhlédnout a vidět nebe
potkání klekání jež odzvonilo
společné hledání tiše zasněžilo*

*Až setmí se, až odhodlává sněhu
už letmí se, už prokochává něhu
a něžnosti vzletné plachtí
nad krásou milosti pachtí*

*pachtí se životem nebeskosti
po kráse milosti všelidskosti*

Alena představila projekt „Lidé lidem“ (www.dalekoodprahy.cz): Projekt je zaměřen na malé izolované obce, kde často nefunguje místní komunita a mezi obyvateli vládne pocit rezignace. Projekt místní obyvatele motivuje a pomáhá jim budovat si vlastní společenství. Vytvářet vztah k Zemi pomáhá první snímek a komentář astronautů z Apolla¹, kde je krása Země omračující. Co pomáhá a je možná důležitější než obsah samotných seminářů, jsou lektori, kteří přinášejí do obce novou energii a motivaci, jejich zapálení pro věc, kterou dělají. Současně je důležité i samotné setkávání lidí, jejich propojování, prohlubování jejich zájmů a vztahů.

Pojmy důležité pro budoucnost: vztah, vnímání, způsob komunikace, kolektivní inteligence.

Vraťka vyjádřila svůj pocit, že proces, který provází pozemkové úpravy, které učí, je příliš technokratický a svázaný legislativou: „Domnívám se, že je potřeba vnést do tohoto oboru více citu a poetiky.“

Ivana se dotkla vztahu kultury a jazyka: „Jazyk kultivuje společnost.“ Inspirací pro ni je příklad z kanadského Ontaria, kde k pozitivní změně vztahů ve společnosti přispěla i změna jazyka.

Tereza jmenovala charakteristiky ideálního občana: „Měl by být angažovaný, aktivní, iniciativní,

¹ McKibben, B., 2013: ZEMĚ: „Jak přežít na naší nové nehostinné planetě“, Paseka, Praha - Litomyšl, str. 10-11

kriticky myslící, participativní." Tomáš F. se zamyslel nad dnešní vědou: „Věda je novodobá inkvizice. Máme pocit, že vědecké názory jsou ty správné. Máme tendenci je nekriticky přijímat a zaklínadlem je: byla jednou jedna studie...“

Vědchci

co chci dokázat dokázat

a jak chci prokázat průkaznost

to chci vědět co chci znát

A jak Moudrost Milovat

vědouce versus ctnosti

vědět co chci a co nechci

Vratka uvedla příklad urbanisty, který hledá jiný úhel pohledu a vrací vědě lidskost: Martin Kohler zkoumá město ne od stolu, na základě analýzy map a dalších dat, ale intuitivní metodou. Zkoumá velké metropole, jejich urbanismus a dynamiku města tak, že prochází pěšky městem po transektu od jihu k severu. Sám vnímá a zaznamenává, jak se mění dynamika města a jeho obyvatelé v různých částech.

Jaroslav doplnil, že: „To, co v dnešní době lidem způsobuje nesvobodu, není vně, ale uvnitř.“ Šárka připomněla knihu Miguela Ruíze Čtyři dohody a její čtyři zásady, pomocí kterých se můžeme zbavit svých omezujících názorů. Je jednoduché si je zapamatovat, ale těžké dodržovat v každodenním životě. Přesto bychom se o to měli snažit:

- » Nehřešte slovem. (Mířte přesně slovem.)
- » Neberte si nic osobně.
- » Nevytvářejte si žádné domněnky.
- » Vždy dělejte vše tak, jak nejlépe dovedete.

Alena Malíková blok uzavřela citátem F. M. Dostojevského: „Krása spasí svět!“

Doporučené zdroje:

Abram, D., 2013: Kouzlo smyslů: Vnímání a jazyk ve více než lidském světě, DharmaGaia, Praha

László, E., Grof, S., Russell, P., 2014: Revoluce vědomí: Transatlantický dialog, Carpe Momentum, Praha

László, E. a kolektiv, 2009: Můžeš změnit svět – příručka světoobčana 21. století, Malvern

Ruiz, M., 2001: Čtyři dohody: Kniha moudrosti starých Toltéků, Pragma, Praha

Budapeštský klub České republiky, www.clubofbudapest.cz

Hnutí Transition (dříve Transition Towns): www.transitionnetwork.org

Odkazy na informace o Martinu Kohlerovi:

Project: Metropolitan transects - São Paulo and 8 other urban agglomerations:

<http://www.tragewegen.be/nl/symposia-en/speakers/item/2087-martin-kohler-de-%7C>

Odkaz na jeho přednášku v Praze na Fakultě životního prostředí České zemědělské univerzity:

<https://www.youtube.com/watch?v=FEcxpMkPIBc>

16

Rozmanitost odrůd a obecně prospěšná společnost Gengel

Záznam z diskuse, kterou vedla
Helena Vlašínová.
Zapsala Helena Vlašínová.

Jedlé rostliny

*rostoucí přizračnost všeho růstu
představí člověku čeho mu třeba
a rostlin královna přikáže hostu
aby on upekl z života chleba
a život daru rostlina každá
když člověk děkuje není to vražda,
Rostlinu ocenit penězi nejde
hodnota života v životě se najde
Naplnit rostlinu vděčností v čase
může jen člověk milující ji zase
zase a zase v tomto rozhodnutí
může jíst rostlinu vděčně a s chutí
přijatou láskou v objetí její smrti*

Cílem diskuse byla výměna zkušeností nad současnou legislativou ve vztahu k zabezpečení rozmanitosti zemědělských plodin a seznámení se současnými aktivitami v této oblasti, především aktivitami obecně prospěšné společnosti (o.p.s.) Gengel, která se dlouhodobě snaží o zachování starých a krajových odrůd kulturních plodin (NJ při editaci: spadají pod širší pojem „genové zdroje“ - viz pozn. pod čarou). Výsledkem diskuse měl být i návrh řešení situace. Problematika rozmanitosti byla na žádost účastníků doplněna i diskusí nad využitím doprovodných rostlin, z které tu nebyl pořízen záznam, i když diskuse nad využitím pampelišek, bršlice, lopuchu a jiných planých zelenin byla živá a jen nedobrovolně byla ukončena pozváním k večeři.

Navzdory tomu, že Parlament ČR v roce 2001 ratifikoval Mezinárodní smlouvu o rostlinných genetických zdrojích pro výživu a zemědělství, Zákon č. 219/2003 Sb. brání v uplatňování práv na sdílení, výměnu a prodej semen. Česká osivářská legislativa, která patří k nejprísňějším na světě, biodiverzitě neprospívá, výměna a prodej semen mezi pěstiteli jsou v podstatě zakázány. Tato skutečnost byla podnětem k jednání Marka Kvapila s ministrem zemědělství Marianem Jurečkou a sepsání otevřeného dopisu, s jehož zněním jsme se seznámili. Informace o průběhu a výsledcích jednání najdete na webu Marka Kvapila: www.potravinovezahrady.cz.

Informovali jsme se vzájemně, jakým způsobem je zabezpečen zdroj osiv pro organicky hospodařící zemědělce. Největší zkušenosti v této oblasti má Martin H., kterému se díky dobrým vztahům s pracovníky ÚKZUS daří získat dílčí certifikace, např. pokud jde o pohanku. V režimu bio se nesmí zasít necertifikované osivo. I když se některé genové zdroje podařilo certifikovat, jsou to spíše výjimky. Na Mendlově univerzitě v Brně se dlouhodobě ve spolupráci s Výzkumným ústavem obilnářským v Kroměříži a s PRO-BIO Staré Město zkoumají genové zdroje barevných pšenic, které se vyznačují vyšším podílem antioxidačních a nutričně cenných látek. V současné době je certifikována odrůda Karkulka. To jsou ale jen vzácné výjimky, namnožení a uvedení do praxe je u tzv. genových zdrojů stále spojeno s velkými problémy.

Pokud jde o zákon, Katka upozornila na výjimku, která by se měla vztahovat na šíření genových zdrojů, nicméně dodatečně si ověřila, že v novém znění zákona byla i tato výjimka zrušena. Tím jsou vlastně ohroženy i aktivity obecně prospěšné společnosti Gengel, se kterými účastníky seznámila Hela. Petr Dostálék se ve spolupráci se svou ženou Gabrielou a sítí amatérských pěstitelů, udržovatelů krajových a starých odrůd, v rámci Gengelu zasazuje o jejich zachování jako živého dědictví našich předků. Petr Dostálék se věnuje nejen samotnému semenaření v praxi na své zahradě, ale propaguje tyto aktivity v obcích, píše články do časopisů a pořádá přednášky o semenaření např. v rámci akce Lidé lidem, kterou zaštiťuje Alena M. Bylo by paradoxní, kdyby tyto aktivity, které si zaslouží vysokou podporu, byly naopak stíhány.

Klára vznesla dotaz, zda je zabezpečeno pěstování regionálních plodin v regionu původu. Je pravda, že odrůdy jsou šířeny mezi zájemci amatérským způsobem a nikomu není bráněno pěstovat odrůdy mimo region původu, takže se vlastně původně krajové odrůdy množí po celé republice. Shodli jsme se na tom, že by bylo ideální založit „semínková centra“ pro jednotlivé regiony, kde by se na pěstování a semenaření mohli po zaškolení podílet např. nezaměstnaní. Na Opavsku existuje taková skupina pod vedením Radima Lokoče, která se zabývá pěstováním starých odrůd ovocných dřevin.

Věřím, že společná diskuse o tomto tématu zasela „semínka“ a že se postupně takových „regionálních semínkových center“ dočkáme.

Zdroje:

Znění Mezinárodní smlouvy o rostlinných genetických zdrojích: http://genbank.vurv.cz/genetic/resources/documents/Treaty_CZ.pdf

Otevřený dopis ministru zemědělství: <https://mail.google.com/mail/u/1/#search/otev%C5%99en%C3%BD+dopis+ministrovi/14aaf9dfdfdd2b87?projector=1>

www.gengel.webzdarma.cz

www.potravinovezahrady.cz

Pozn. N. Johanisové při editaci: Pro místní resp. krajové odrůdy a plemena plodin a zvířat je více synonym, v ČR je v odborném diskursu často používaný pojem „genový zdroj“, definovaný jako genetický materiál cenný pro uchování biologické rozmanitosti. Má obrovský význam pro zachování potravinové bezpečnosti a zejména potravinové suverenity. I název organizace „Gengel“ odkazuje na jednu takovou tradiční odrůdu: „gengel“ je krajová odrůda ječmene.

17

Úskalí začínajícího zemědělce

Záznam z diskuse, kterou vedli
Petra a Stanislav Kutáčkoví a Martin Kříž.
Zapsala Petra Kutáčková, doplnil
Martin Kříž.

Malé farmy

*Hospodaření začátek těžký
jak dojít na konec pěšky
přec v těžkosti váhu nésti
a mít snahu o štěstí*

*Pak taky užitek přinést světu
třeba dát zemslosti tisíce květů
netřeba počítat úrodu sklizně
jinak se nevstřebá hodnota zmizne*

*A taky potěšíc nový vztah k zemi
začne tím procítat za slovy všemi
a nic neříkat jenom být zticha
ticho pak vysloví, to co To říká.*

Cílem bloku bylo probrat, jakou naději na přežití má v dnešní době malá vznikající farma. Zaměřili jsme se především na ekonomiku, úvodem jsme diskutovali o tom, proč je dnes nepopulární a prakticky téměř nemožné vybrat si zemědělství jako kariéru.

Shodli jsme se na tom, že v dnešních podmínkách není prakticky možné zaplatit člověku pracujícímu v zemědělství přijatelné peníze, protože by se tím náklady takového podniku staly příliš vysokými a podnik by neobstál v konkurenci velkých zemědělských hospodářství využívajících namísto drahé pracovní síly levných pesticidů a umělých hnojiv. Diskutovali jsme o potenciálu zatížení pesticidů vyššími daněmi, o které se některé evropské země už pokoušely, ne však zcela úspěšně.

Nakonec jsme usoudili, že nejlepším řešením by byla ekologická daňová reforma, která by zvrátila výhodnost pesticidů a velkoplošného zemědělství a zlevnila využívání lidské práce.

Probírali jsme také možnosti, jak si v dnešní době může malý zemědělec finančně vypomoci – všeobecně je dobré kombinovat provoz farmy s nějakým způsobem vzdělávání. Různé vzdělávací programy, případně agroturistika, můžou výrazně vylepšit rozpočet farmy. Na druhou stranu padl názor, že není možné, aby si takto vypomáhaly všechny malé farmy, protože lidí, kteří by takovéto služby využívali, není neomezené množství.

Po těchto obecnějších úvahách jsme přistoupili k plánování konkrétního rozpočtu konkrétní malé farmy.

Takto vypadá naše výchozí situace:

2 hektary vlastní + 1,5 hektaru v pronájmu, 10 koz + 3 ovce

Plán: 0,5 hektaru zeleniny, 20 koz + 10 ovcí na mléko a výrobu sýrů

Potřebné investice do začátku nám vyšly celkem na 647 000 Kč (bez dokupování další půdy 247 000 Kč)

paster – kotel pro ohřev mléka (použitý) – 20 000,-

chladač - zařízení pro chlazení mléka (použitý) – 15 000,-

dojička – 15 000,-

konev 50 l – 2 000,-

lednice – 40 000,-

drobné vybavení sýrárny – 20 000,-

HACCP (analýza nebezpečí a kontrolní kritické body) – 3 000,-
ohrady + chlívek 30 000,-
ruční nářadí pro pěstování zeleniny – 10 000,-
zavlažování – 20 000,-
nářadí k traktoru – 40 000,-
bedýnky – 2 000,-
váha - 30 000,-
nákup půdy (2 hektary) 400 000,-

Každoroční náklady vyšly na cca 600 000,-, každoroční příjmy na 460 000,- až 570 000,-:

Náklady ročně:

osobní (plat farmáře) – 360 000,-
pomocník na zeleninu – 120 000,-
seno – 20 000,-
jádrové krmivo – 10 000,-
energie – 50 000,-
veterinární ošetření – 2 000,-
testy mléka - 2 000,-
pojištění – 5 000,-
pronájem – 5 000,-
paliva - 3 000,-
obaly – 12 000,-
osivo, sadba – 20 000,-
materiál na drobné opravy a údržbu – 5 000,-
rezerva – 10 %
celkem cca 600 000,-

Příjmy ročně:

mléko (sýry) – celkem 360 000,- – 420 000,- (*cca 8 měsíců x 50 l za den – celkem 12 000 l mléka á 30,-/l; případně 1200 kg sýra za rok á 350,-/kg*)
prodej zeleniny – 100 000,- – 150 000,-
prodej masa – cca 20 000,-
Celkem 460 000,- až 570 000,-

Kromě toho je třeba vypracovat HCCAP (analýza nebezpečí a kontrolní kritické body) a dát si pozor na to, že se musí zvlášť chladit ovčí a zvlášť kozí mléko. Je potřeba požádat veterinární správu o povolení prodeje nepasterovaného mléka ze dvora. Nový zemědělec musí navíc nastudovat zákony (zemědělské a veterinární).

Nesmíme zapomenout na výstavbu dojírny, místa, kde se budou zvířata v zimě rodit a taky na suchý seník.

Výpočty byly hodně přibližné, i když založené na konkrétních zkušenostech sýrárny při Chaloupkách a KomPotu. Přesto nás všechny mile překvapilo, že to vychází docela realizovatelně.

Závěrem tedy je, že se do toho na Hospodářství u kozy a petržele zkusíme pustit.

Program semináře Otevřený prostor (2015)

(tučně jsou označeny názvy sezení, jejichž shrnutí najdete v tomto sborníku)

ČTVRTEK 29. LEDNA

- 9⁰⁰ - 11⁰⁰ Společná příprava programu
- 11³⁰ - 13⁰⁰ **Jak proměňují zemědělské dotace českou krajinu?** (Vratka Janovská a Šárka Krčílková)
Ekologická výchova na farmě a zahradě (Martin Kříž)
Ekonomika ekologického zemědělství a „zlé“ hypermarkety (Martin Hutař)
- 15⁰⁰ - 16³⁰ **Hnutí za potravinovou suverenitu** (Magdalena Heuwieser)
- 17⁰⁰ - 18³⁰ Globální hnutí – Deklarace potravinové suverenity (Míla Hilgertová)
Výzkumný projekt: ekonomické alternativy (Nada Johannisová)

PÁTEK 30. LEDNA

- 09⁰⁰ - 10³⁰ **KomPot: Zkušenosti s komunitním hospodařením ve Středolukách** (Míla Hilgertová)
Vzdělávání a osvěta o souvislostech jídla, krajiny a světa (Tereza Čajková, Vratka Janovská, Šárka Krčílková)
- 11⁰⁰ - 12³⁰ **Permakultura a potravinová soběstačnost** (Hela Vlašínová, Katka Pazderů)
Řetězce a dodavatelé (Tomáš Uhnák)
Vlastník vs. nájemce zemědělské půdy (Vratka Janovská)
- 14⁰⁰ Výlet do okolí Kaprálova Mlýna
- 19³⁰ Promítání filmů: Strategie zahnutých okurek, Farmář a jeho princ

SOBOTA 1. ÚNORA

- 09⁰⁰ - 10³⁰ **Kritické kolektivní mapování** (Magdalena Heuwieser)
Možnosti propojení udržitelného zemědělství a sociální práce (Klára Havlová a Jaroslav Lenhart)
- 11⁰⁰ - 12³⁰ **Lobbying a podpora prospěšná místním zemědělcům** (Tomáš Uhnák a Ivana Sládková)
Adresář farmářů a další propojování potravinových iniciativ (Klára Havlová)
- 15⁰⁰ - 16³⁰ **Městské zemědělství a zahrady** (Lucie Sovová)
Proměny a společenství: kultura a morálka ve společnosti (Jaroslav Lenhart)
Biopotraviny, lokální potraviny, nebo obojí? (Martin Hutař)
- 17⁰⁰ - 18³⁰ **Rozmanitost odrůd a o.p.s Gengel** (Helena Vlašínová)
Úskalí začínajícího zemědělce (Martin Kříž, Standa Kutáček, Petra Kutáčková)

Seznam účastníků a účastnic:

Bernardová Hana	hanaber@hotmail.com
Čajková Tereza	cajkova@glopolis.org
Fiala Tomáš	fiala@vse.cz
Francová Petra	petra.francova@p-p-p.cz
Havlová Klára	klara.havlova@hnutiduha.cz
Heuwieser Magdalena	m.heuwieser@yahoo.de
Hilgertová Míla	mila.kett@gmail.com
Hutař Martin	hutar@probio.cz
Janovská Vratislava	janovska@fzp.czu.cz
Johanisová Naďa	johaniso@fss.muni.cz
Krčílková Šárka	krcilkovas@fzp.czu.cz
Kříž Martin	martin.kriz@chaloupky.cz
Kutáček Stanislav	stanislav.kutacek@outlook.com
Kutáčková Petra	peta.kutackova@gmail.com
Lenhart Jaroslav	jaroslav.lenhart@camphill.cz
Malíková Alena	jadernicka@gmail.com
Pazderů Kateřina	pazderu@af.czu.cz
Reischlová Daniela	daniela.reischlova@gmail.com
Silná Karolína	karolina@ekumakad.cz
Sládková Ivana	sladkova.ivana@gmail.com
Sovová Lucie	es_lucie@centrum.cz
Suchanová Eliška	eliska.suchanova@veronica.cz
Uhnák Tomáš	t.uhnak@gmail.com
Valeška Jan	info@biospotrebitel.cz
Vlašínová Helena	helena.vlasinova@gmail.com

Seminář *Otevřený prostor: Jídlo, zemědělství, krajina* pořádaly Ekumenická akademie ve spolupráci s Trastem pro ekonomiku a společnost, Katedrou environmentálních studií Fakulty sociálních studií MU (Brno) a PRO-BIO LIGOU.

Seminář a tento sborník je součástí projektu *Devět miliard u jednoho stolu: podpora role Evropy při prosazování potravinové a klimatické spravedlnosti* koordinovaného Ekumenickou akademií a podpořeného z prostředků Evropské unie. Obsah semináře a sborníku je zcela na odpovědnosti Ekumenické akademie a jako takový nemůže být považován za stanovisko Evropské unie.

Dokument byl vytvořen s finanční podporou Evropské unie. Za obsah je odpovědný pouze vydavatel, neodráží stanovisko Evropské unie.

náš svět
naše důstojnost
naše budoucnost

2015
Evropský rok
pro rozvoj

Seminář a sborník dále podpořilo Ministerstvo zemědělství v rámci projektu Informování veřejnosti o ekologickém a komunitou podporovaném zemědělství.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

Sborník ze semináře Otevřený prostor 2015: Jídlo, zemědělství, krajina

Editorky: Naďa Johanisová, Nikola Fousková a Karolína Silná

Recenzoval: Ing. Zbyněk Ulčák, Ph.D.

Vydavatel:

**Ekumenická
akademie**

Ekumenická akademie

Sokolovská 50

186 00 Praha 8

Tel.: +420 272 737 077

www.ekumakad.cz

1. vydání, 2015

**Autory všech fotografií jsou účastníci a účastnice semináře,
autorem všech básní je Jaroslav Lenhart.**

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons Attribution – NonCommercial – NoDerivs 3.0 Czech Republic
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>

ISBN: 978-80-87661-18-5

9 788087 661185

ISBN: 978-80-87661-18-5

9 788087 661185